

byplan

Nr. 3 september 2011/63. årgang

byplan

Nr. 3 september 2011/63. årgang

byplan

Udkommer med 4 numre om året

Redaktion

Dennis Lund (ansvarshavende)
Christina Hoffer
Christina Lohfert Rolandsen

Redaktionsudvalg

Dennis Lund, Peer Frank, Ellen
Højgaard Jensen, Christina Hoffer,
Niels Østergård, Christina Lohfert
Rolandsen, Erik Abitz

Redaktionsudvalget udpeges af
Dansk Byplanlaboratorium og FAB
(Foreningen af Byplanlæggere)

Redaktionsadresse

Dansk Byplanlaboratorium
Vibeke Meyling
Nørregade 36,
1165 København K
Tlf.: 33 17 72 70
Mail: vm@byplanlab.dk

Abonnement i Danmark

Årsabonnement i 2011: 600 kr.
inkl. moms og porto.
Pris for udenlandske abonnenter
henvendelse til sax@byplanlab.dk

Grafisk tilrettelæggelse

Emil Egerod Hubbard

Forsidebillede

Samantha Hoffmann

Bagsidebillede

Hanne Holm Andersen

Ekspedition

Dansk Byplanlaboratorium
Eva Josephsen
1165 København K
Nørregade 36

Tlf.: 33 13 72 81

Mail: db@byplanlab.dk

Tryk

Handy-Print A/S

ISSN 0007-7658

Oplag

649

Signerede artikler står for forfatterens regning, usignerede for den ansvarshavende redaktørs regning

INDHOLD

2 Leder: Én af de største planlægningsopgaver

Christina Hoffer

3 Planstafetten

Nina Larsen Saarnak

5 Historien om de udsatte boligområder

Ellen Højgaard Jensen

8 De opdelte byer

Jacob Norvig Larsen & Hans Thor Andersen

13 Ny generation af omdannelsesplaner

Niels Bjørn

20 Lad os lære af hinanden

Samantha Hoffmann

**22 Velfærdsbyer, Ghettoer, Hjem -
Sorte og Hvide Pletter her og hinsidan**

Signe Bøggild

33 Planlægning i et kæmpe lille land

Hanne Holm Andersen og Birger Lilja Kristoffersen

39 Big cities - Quiet places

Hanne Nielsen

LEDER

Én af de største planlægningsopgaver

Af Christina Hoffer

Dette nummer af Byplan sætter fokus på de almene boligområder – både de udsatte boligområder og de boligområder, som står overfor en tiltrængt renovering og fremtidssikring. Vi har givet en række skribenter plads til at udfolde diskussionen og nuancere problemstillingerne.

Årsagen er, at vi mener, at én af de største planlægningsopgaver, der ligger forude for os byplanlæggere, er omdannelsen af forstaden og de monofunktionelle boligområder. Efter at have levet det stille liv, hvor der var tryk på byggeriet og omdannelsen af de bynære arealer og havneområder, er der nu kommet spot på forstaden.

Et af problemerne ved den funktionsopdelte by er, at de almene boligområder ligger som isolerede øer, hvor boligblokkene vender ryggen til resten af byen. Der er behov for mere end facadepuds og plantekasser, hvis isolationen skal brydes. Det vil kræve en omfattende fysisk planlægning, hvor større veje og stier skal føres gennem områderne. Områderne skal indeholde funktioner, der tiltrækker borgere fra resten af byen. Hvis boligområderne rent fysisk åbnes, kan en række fordomme om områderne måske endda også nedbrydes. Dårligt image og

blakket ry afholder i mange tilfælde middelklassen fra at flytte til boligområderne.

Vores bolig sætter ikke kun rammen om vores familieliv, men er en af de vigtigste brikker i iscenesættelsen af os selv. Vi sender et signal ved valg af bolig. Det er vigtigt hele tiden at have fokus på, at det er hjem og ikke kun boliger, som vi vil fremtidssikre. Vi skal sikre, at middelklassen som i 1950'erne og 1960'erne kan se, at deres håb og drømme for det lykkelige liv kan udfoldes i de almene boligområder.

Dog advares der i en af artiklerne mod, at vi sætter alt vores lid til, at fysisk planlægning kan løse de udsatte boligområders udfordringer. Udsagnet er, at det kun er småting, den fysiske planlægning kan ændre i forhold til reformer på bolig-, arbejds-, social- eller skatteområdet.

Men mens vi venter på de store reformer, kan vi som fysiske planlæggere gøre vores til, at de almene boligområder ikke bliver hvide pletter eller sorte huller i vores byer – at vi bryder isolationen og inddrager områderne i resten af byens liv.

P L A N S T A F E T T E N

FREMTIDENS PLANLÆGNING I DET ÅBNE LAND?

Af Nina Larsen Saarnak

Udfordringen

Hver gang der bygges nyt – bliver endnu en bid af et landskab spist. Urban Sprawl, og måske i virkeligheden også Rural Sprawl har - ud over de åbenlyse landskabelige konsekvenser i europæisk sammenhæng vist sig at være den helt store udfordring for naturens trivsel. Vi har en natur, der konstant pløjes bort, bebygges eller fragmenteres af veje og tekniske anlæg, så dyr og planter ikke har plads nok eller kan spredes til et andet sted. Problemet er massivt.

Planlægning for landbrugsbyggeri

Danmark er det mest opdyrkede land i verden, og korn til husdyrproduktionen lægger beslag på 85 % af landbrugsarealet. Det er næppe hensigtsmæssigt ud fra et natur-, miljø- og landskabssynspunkt. Fakta er, at landbruget, med den størrelse det har fået i dag, har behov for markante byggerier, herunder staldanlæg, gylletanke, kornsiloeer og maskinhuse. Med øje for planlovens formål, må det være en opgave for loven, at sikre velplaceret landbrugsbyggeri, begrænset til det nødvendige.

Biogasanlæg samt driftsbygninger og anlæg til husdyrbrug over 500 dyreenheder omfattes frem-

over af kommuneplanlægningen. Argumentet er, at Grøn Vækst har ophævet grænsen for antal dyreenheder per bedrift og muliggjort jordløse brug. Det fremgår desuden af lovarbejdet, at de nye store bedrifter vil kunne påvirke det åbne land svarende til et egentlig industrianlæg med tilhørende transport og lugtgener. Men skal landskabets interesser sikres med planloven, bør der også tages udgangspunkt i byggeriets størrelse og ikke alene, hvor mange dyreenheder der er tale om, eller hvorvidt formålet er husdyrbrug eller planteavl.

Fremtidens fødevarerindustri ser vi illustreret gennem projekter som Pig City, og gennem lovændringens ophævelse af harmonikravet. Her bør diskussionen om fremtidens planlægning for fødevarerindustri i det åbne land eller i egentlige erhvervsområder fortsætte med fokus på miljø, natur, landskab og dyreetiske forhold.

Det har dog længe været muligt i kommuneplanerne at planlægge for beliggenheden af arealer til lokaliserings af landbrugets øvrige driftsbygninger og anlæg uden, at det af den årsag har gjort problemet med landbrugsbyggeriet mindre. Derfor er det tvivlsomt, om de kommende positivudpegninger for pla-

tering af større landbrugsbyggeri til husdyrbrug vil ændre noget som helst, hvis ikke kommunerne kan afvise byggeri i et ikke egnet område.

Negativudpegning eller konkret sagsbehandling

Det vil tydeliggøre administrationsgrundlaget og skabe afklaring for både landmænd og naboer, hvis kommuneplanens positivudpegninger suppleres med egentlige negativudpegninger for lokaliserings af større landbrugsbyggeri.

Udpegningernes effekt på natur, miljø og landskab samt de juridiske implikationer af en negativudpegning kan sammenholdes med et muligt alternativ, i form af konkret sagsbehandling, baseret på varetagelsen af veldokumenterede beskyttelsesinteresser. Skal det reelt betyde en forskel fra i dag, må landbrugets undtagelser fra landzonebestemmelserne ophæves. Det vil betyde, at nyt landbrugsbyggeri af en vis størrelse kræver landzonetilladelse. En tilladelse vil efter konkret sagsbehandling kunne afvises af kommunen, med henvisning til kommuneplanens retningslinjer for beskyttelsesområder, særligt hvis afvisningen er baseret på udpegninger og retningslinjer af høj

kvalitet, f.x. brug af landskabskaraktermetoden i landskabsudpegningerne.

I kommunernes behandling af konkrete landzoneansøgninger, kan der stilles vilkår om placering og udformning af byggeriet, og der kan ses nærmere på muligheden for at anvise alternative placeringer for byggeriet. Det kan være inden for positivudpegningerne eller som alternativer inden for bedriften som helhed, frem for alene at se på den enkelte ejendom.

Behovet for ændring af landbrugets særstatus i planloven aktualiseres af de nyeste lempelser af landzonereglerne, der fremover sikrer yderligere udvidelsesmuligheder for erhvervsvirksomheder etableret i overflødiggjort landbrugsbyggeri.

Endelig er der spørgsmålet om udformning af egentlige lokalplaner for byggeriet frem for enkelttilladelser. Det må formodes snart at blive relevant for visse af fremtidens meget store brug.

Differentierede landzoneregler

En anden udfordring planloven står over for, er de manglende vækstmuligheder i yderområderne. Det har ført til en mudret lempelse af bl.a. landzoneregler for erhverv i det meste af landet, og for boliger i den halvdel af landet, der til lejligheden blev defineret som yderområde. En række kritiske røster inden for planlægningen har med rette påpeget, at øgede byggemuligheder ikke er løsningen på yderområdernes problemer.

Der er behov for fjernelse og fornyelse af bygningsmassen mange steder i det åbne land, hvilket dog ikke nødvendiggør lempelser af landzonereglerne. Positive og negative konsekvenser for vækst, landskab, natur og miljø bør nærmere ana-

lyseres inden eventuelle regelændringer. Skulle en analyse pege på effektive og hensigtsmæssige ændringer, bør nye regler udformes i tæt sammenhæng med den øvrige kommuneplanlægning.

En spændende tanke i den sammenhæng, er muligheden for lempede landzoneregler til specifikke formål i særligt udpegede zoner. Zonerne kan afgrænses i kommuneplanen og tildeles et lokalpolitisk valgt formål f.eks. natur, turisme, landbrug osv., ud fra en række af staten nærmere definerede muligheder. Som udgangspunkt kunne der generelt gælde restriktive landzoneregler i det åbne land mod at ansøgninger om byggeri, der ligger inden for zonerens formål i højere grad imødekommes. Spørgsmålet er dog, om det på kort sigt vil resultere i vækst og på længere sigt blot vil resultere i mere spredt byggeri til diverse formål.

Koordinering af arealudlæg

En anden aktuel planudfordring er at undgå arealudlæg til attraktive erhverv og boliger, der langt overstiger behovet i den enkelte kommune og på tværs af kommunegrænser. I det åbne land handler det bl.a. om arealudlæg til større ferie- og golfcentre. Der mangler i planloven et armslængdeprincip. Vi mangler en "overdommer", der kan koordinere og sikre rimeligheden i størrelsen på arealudlæg og byggeri inden for større geografiske områder på tværs af kommunegrænser, og som kan agere ambassadør for naturens og landskabernes interesser.

Politik og planlægningen

Idéerne ovenfor er tænkt som et bud på emner til videre diskussion af løsninger på aktuelle udfordringer for byggeri i det åbne land, med natur- og

landskabsbeskyttelsen for øje. Men planlægning alene kan ikke løse problemet med de store landbrugsbygninger, der i dag hører til den specialiserede og intensive landbrugsproduktion. Det er nødvendigt for politikerne at overveje, om der virkelig skal produceres 26 millioner svin om året i Danmark, når konsekvenserne for både miljø og landskab er store og negative. Det er også nødvendigt at genoverveje, om lempede landzoneregler virkelig er vejen til vækst i yderområderne. Vi skal fortsat bygge, bo og producere på landet – men ikke alle steder, til alle formål og i alle udformninger.

Nina Larsen Saarnak, som er plankoordinator i Danmarks Naturfredningsforening

HISTORIEN OM DE UDSATTE BOLIGOMRÅDER

Et kort rids

Af Ellen Højgaard Jensen

Fra optimismen til den onde spiral

Langt de fleste af de udsatte boligområder blev bygget i slutningen af 60'erne og i starten af 70'erne. Byggeriet var et udtryk for tidens store fremtidsoptimisme. Bebyggelserne var da også populære, og i 70'erne svarede beboersammensætningen stort set til resten af befolkningen. I 60'erne og 70'erne var det brokvarterene fra 1800-tallet, der var problemet. Men i løbet af 80'erne opstod der også problemer i mange af de store planbebyggelser. Det kom bag på mange, for lejlighederne var jo gode. En af årsagerne var, at parcelhuset i de sidste 10 år var kommet indenfor økonomisk rækkevidde for den almindelige lønarbejderfamilie. Samtidig begyndte der at opstå byggeskader, så som revner i betonen. Derfor var der mange familier, der pakkede flytte-

kasserne og forlod lejlighederne til fordel for villa, Volvo og vovhund. Resultatet blev en overvægt af enlige og beboere udenfor arbejdsmarkedet. En del boligorganisationer ansatte beboerrådgivere, der fik til opgave at styrke de sociale netværk. Der blev indhøstet mange værdifulde erfaringer, men der opstod et behov for at tænke mere helhedsorienteret.

Helhedsorienteret indsats

I 1994 nedsatte regeringen et byudvalg, der skulle arbejde tværgående og helhedsorienteret med løsning af problemerne i de udsatte boligområder. Udvalget arbejdede både med omprioritering, sociale indsatser og fysisk genopretning. Den tankegang, der opstod på det tidspunkt er videreført i alle senere indsatser. Det, der varierer lidt gennem tid, er den økonomiske ramme samt sammenhængen mellem de almene boligområder og de byområder, som de ligger i. Men trods mange års ihærdig indsats er problemerne ikke løst. Kun i ganske få tilfælde er det lykkedes at vende den onde spiral. Man kan gisne om, hvorvidt det var gået endnu værre uden en indsats, og det er helt sikkert, at mange af de fysiske og boligsociale tiltag trods alt har højnet livskvaliteten for beboerne, hvilket selvfølgelig også er et mål i sig selv. Forvaltning af udsatte boligområder handler ikke kun om drift, men det handler også om at medvirke til at udvikle og fastholde et godt socialt liv. Det har imidlertid vist sig at være meget svært at få helt nye grupper til at bosætte sig i de

områder, der er blevet stemplet og har fået et dårligt image.

Beboersammensætningen i den almene boligsektor

Gennem de sidste 40 år er andelen af indvandrere og efterkommere i den almene boligsektor steget fra 5 % i 1970 til 25 % i 2010. Det fylder meget i debatten. Hvad der ikke fylder nær så meget, er fraværet af par og børnefamilier. I perioden fra 1970 – 2010 er der sket en voldsom stigning i andelen af enlige i den almene boligsektor. I 1970 var der 24 % enlige kvinder og 7 % enlige mænd. I 2010 er der 42 % enlige kvinder og 25 % enlige mænd, mens andelen af par er faldet fra 66 % i 1970 til 27 % i 2010. I den samme periode er andelen af beboere over 65 år steget fra 7 til 19 %.

De nyeste tal fra Arbejderbevægelses Erhvervsråd viser, at andelen af fattige familier i de almene boligbyggerier er stigende. I Gellerupparken i Aarhus, Vollsmose i Odense og Mjølnerparken i København er andelen af fattige steget med 60 til 80 procent fra 2002 til 2009.

Nye sårbare områder

I de seneste år er der kommet fokus på de gedigne 50'er boliger. Der har hidtil ikke været problemer, men nu kan man forudse, at de får

Hvad er en ghetto?

Regeringens definition fra 2010

- Flere end fire ud af hver 10 beboere har intet job eller uddannelse.
- Flere end fem ud af hver 10 beboere er indvandrere eller børn af indvandrere fra ikke-vestlige lande.
- Et højt antal af beboerne er dømt for kriminalitet. Det vil sige: Hvis der bor 10.000 personer i ghettoen, så er flere end 270 personer straffet.

Mindst to af de tre punkter skal være opfyldt.

det. Der er typisk tale om murstensbyggeri med små badeværelser og små køkkener. De nuværende beboere er i høj grad de ældre enlige, som beskrevet ovenfor, og de har været tilfredse. Men kravene til en tidssvarende bolig har ændret sig, og boligerne er for små til nutidens familier. Men man skal passe på, at de ikke kommer ind i onde spiraler, der minder om dem, vi har set før. Derfor gennemføres der en række helhedsplaner og forsøgsprojekter, der bl.a. indbefatter lejligheds-sammenlægninger.

Endnu en ny problemstilling er affødt af vandringsen til de større byer. I udkantskommunerne står der flere og flere lejligheder tomme. Derfor kommer nedrivning oftere og oftere på tale.

En kamp om ord

I 2010 lancerede regeringen en ghettoplan og udpegede en række områder på Danmarkskortet. Det giver øget opmærksomhed om problemerne, men er også med til at stemple områderne. Det er et paradoks og en kamp om ord, der faktisk har betydning for vores byer og bydeles udvikling. I udlandet kender vi eksempler på, at en forkert adresse på CV'et kan afholde arbejdsgivere fra at ansætte en ellers kvalificeret ansøger. Det skulle vi gerne undgå i Danmark. For mange beboere er det dårlige image faktisk det største problem i deres hverdag.

Om Forfatteren:

Ellen Højgaard Jensen uddannet geograf og direktør i Dansk Byplanlaboratorium.

Kilder kan findes på:

<http://byplanlab.dk/?q=node/445>

De vigtigste indsatser i de udsatte boligområder

Byudvalgsindsats, 1994 – 2003,

DE ALMENE BOLIGOMRÅDER

I erkendelse af, at de komplekse problemer i de udsatte byområder skulle løses ud fra et helhedssyn, blev der nedsat et byudvalg under regeringen. Hovedelementerne var omprioritering af lånene, fysisk renovering af bebyggelser og friarealer samt sociale indsatser og aktiviteter. I byudvalgsperioden blev der arbejdet med 500 boligområder, der blev ansat 100 beboerrådgivere, og der blev afsat 420 mio. kr. til aktiviteter.

Kvarterløft, 1997 – 2008,

HELE BYKVARTERER

Fra 1997 blev byudvalgets indsats suppleret med kvarterløft. Til forskel fra byudvalgsindsatsen arbejdede man med hele byområder, hvor der i mange tilfælde var forskellige boligtyper repræsenteret. Kvarterløft var inspireret af engelske og hollandske eksempler og var tværministerielt. Indsatserne omfattede byfornyelse, byrum, grønne tiltag, beskæftigelse, sociale forhold, kultur, information og byøkologi. Det var helt centralt, at de lokale beboere selv planlagde indsatsen, og at man ønskede at opbygge lokale partnerskaber. Kvarterløft var en forsøgsordning, der kun blev gennemført i 14 områder, der alle lå i byer.

Helhedsorienteret byfornyelse, 1998 – 2003 og områdefornyelse, 2004- i dag,

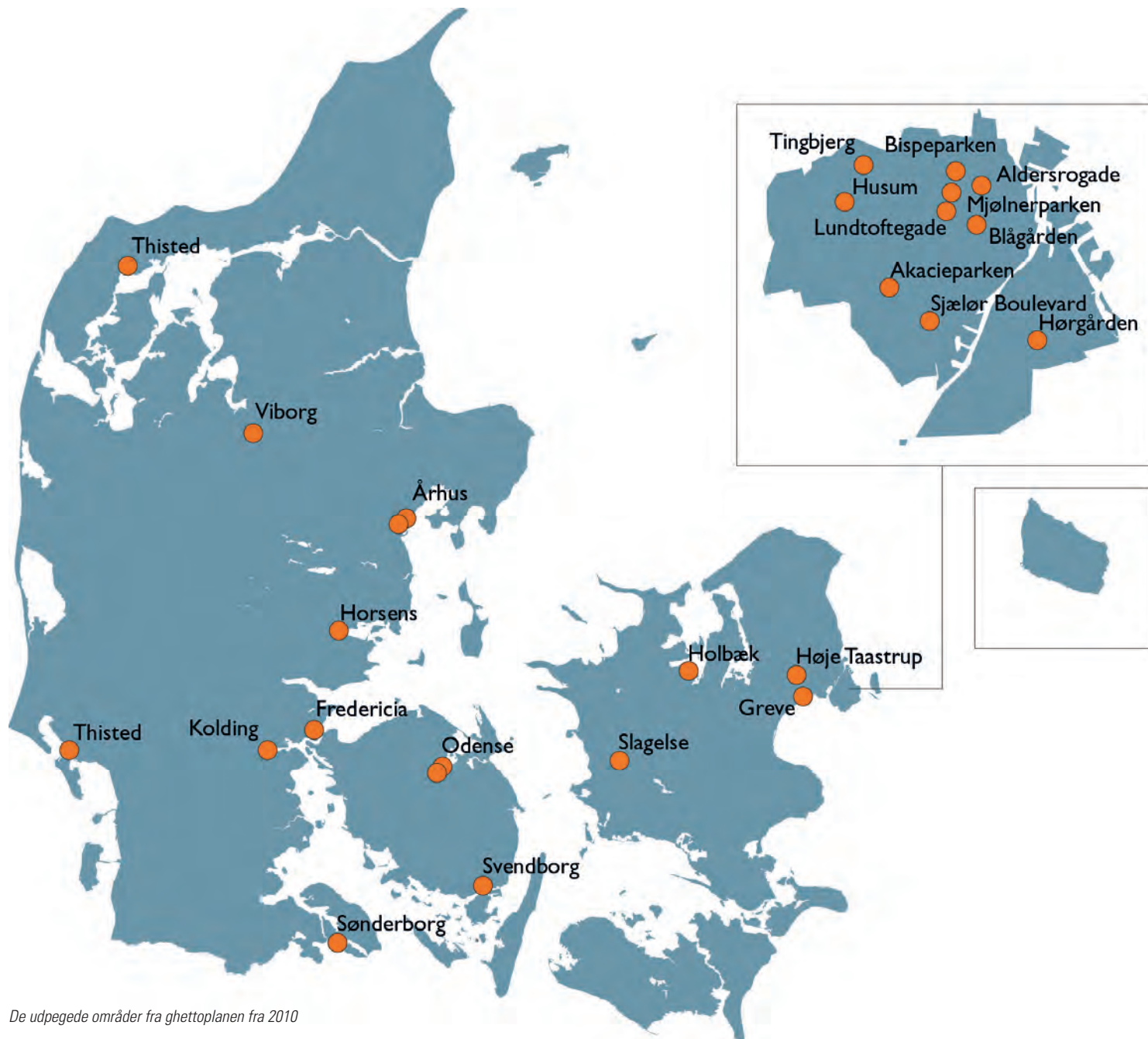
HELE BYKVARTERER OG LANDSBYER

Inspireret af kvarterløft blev der indført et nyt byfornyelsesinstrument kaldet helhedsorienteret byfornyelse. Der blev lagt vægt på lokale mødesteder, byfornyelse, byøkologi og lokale netværk. Den samlede årlige investeringsramme var på 150 millioner. Den helhedsorienterede byfornyelse blev justeret og omdøbt til områdefornyelse i 2004. Områdefornyelse bruges både i de klassiske udsatte boligområder og i landsbyer med social armod og fraflytningsproblemer. Den statslige udgiftsramme er på 50 millioner, og der kræves kommunal medfinansiering. Områdefornyelsen trækker på erfaringerne fra kvarterløft, men investeringsrammen er meget mindre.

Renoveringsstøtte med krav om helhedsplaner, 2003 – i dag,

INDENFOR DE ALMENE BOLIGOMRÅDER

Boligorganisationerne har kunnet søge Landsbyggefonden om renoveringsstøtte siden 1978, men i de seneste 3 boligaftaler har der været øget fokus på helhederne. Der er derfor gang i flere hundrede fysiske og sociale helhedsplaner rundt omkring i landet. Renoveringsstøtteordningen giver mulighed for at søge om lån til renovering og modernisering, som kan være med til at gøre bebyggelsen attraktiv i det lokale boligmarked – og skabe en bred beboersammensætning. Hvis landsbyggefonden skal give lån, stilles der krav om en helhedsplan for afdelingen. I starten af perioden blev der afsat ca. 1,5 milliard om året, fra 2006 blev beløbet hævet til 2,5 milliarder om året. Den seneste boligaftale afsætter yderligere 15 milliarder til indsatsen.

De udpegede områder fra ghettoplanen fra 2010

DE OPDELTE BYER

Artiklen beskriver, hvordan byernes sociale fragmentering bliver større og større til trods for stor politisk bevågenhed.

Af Jacob Norvig Larsen & Hans Thor Andersen

En social opdelig af byen er ikke ny

Gennem mere end et århundrede har byernes fysiske og sociale tilstand været genstand for offentlig debat; oprindeligt under betegnelsen sanering, hvor sigtet var at gøre byen sund, senere byfornyelse, kvarterløft og helhedsplaner, hvor sigtet er blevet stadigt bredere og indsatsen mere kompliceret. Offentligheden reagerede med krav om indgriben i uacceptable forhold i fattigkvartererne, hvor tusindvis af samfundets fattigste borgere levede under usle forhold. Uvilkårligt kobledes det fysiske forfald og fattigdommen i de fattigste kvarterer med koncentrationen af sociale problemer og sygdomme samt moralsk forfald, dvs. kriminalitet og prostitution.

En social opdeling af byerne er på ingen måde ny; middelalderens byer bar tydeligt præg af, at de rigeste og mægtigste, købmændene, adelen, øvrigheden, beboede de mest attraktive bydele (centrum), håndværkere slog sig ned langs hovedgaderne, og i byernes udkant boede så samfundets fattigste, hvis de da ikke blev forvist til at bosætte sig uden for bymuren. Den sociale opdeling eller segregation afspejler både sociale og økonomiske forskelle (uddannelse, indkomst, beskæftigelse) og fysiologiske forskelle som køn, etnicitet, alder samt kulturelt betingede forhold, herunder individernes præferencer. I den moderne by genfindes disse

træk let; figur 1 viser Skives sociale opdeling omkring 1980, baseret på arbejdsstilling.

Byerne opdeles på nye måder

Skives sociale geografi har udgangspunkt i sociale klasser og deres socioøkonomiske positioner; der er en tæt forbindelse mellem arbejde, indkomst, uddannelse og status, og det er grundlaget for opdelingen af Skive. Men også andre faktorer har betydning: Det gælder så basale forhold som køn, alder, familieforhold (vi har ikke samme præferencer for bosætning hele livet igennem) og etnicitet. Mens unge tiltrækkes af "byens lys" og er ovenud tilfredse med en lille lejlighed bare det er centralt, så søger de fleste børnefamilier større boliger, gerne med have og fredelig beliggenhed. Boligpræferencer kan også styres af fritidsinteresser – nogen er passionerede haveejdere, mens andre ikke vil bruge deres fritid på havearbejde, selvom de i øvrigt har samme økonomiske og sociale baggrund. Generelt synes samfundsudviklingen at gå mod stadig større differentiering; dvs. vi udvikler fortsat særlige forståelser og behov, efterhånden som nye erhverv og uddannelser sammen med nye samlivsformer og livsstile folder sig ud. Det påvirker selvklart også vores boligpræferencer og medvirker således til, at byerne opdeles på nye måder, uden at de gamle opdelinger har mistet deres betydning.

Skives sociale geografi omkring 1980: Denne kortlægning demonstrerer tydeligt den sociale opdeling af byen i bestemte klasser. Kilde: Mølgaard, J (2000).

En socialgeografisk opdeling af en bys befolkning behøver ikke i sig selv at være et negativt fænomen, det afhænger af, om der er tale om præferencebårne eller ekskluderende opdelinger. Omvendt betyder voksende økonomiske forskelle i samfundet sammen med mindre tolerance over for etniske minoriteter, at segregationen bliver af en mere alvorlig karakter.

Boligmarkedet spiller en hovedrolle

Segregation – den geografiske adskillelse af forskellige grupper i samfundet – er imidlertid også afhængig af lokale forhold som topografi og boligmarkedets organisering; det sidste spiller en hovedrolle i denne sammenhæng, idet 2/3 af segregationen skyldes boligejerformen (Andersen et al, 2000). I tabel 1 ses fordelingen af boligtyper i Københavns Kommune 1981 – 2010 fordelt

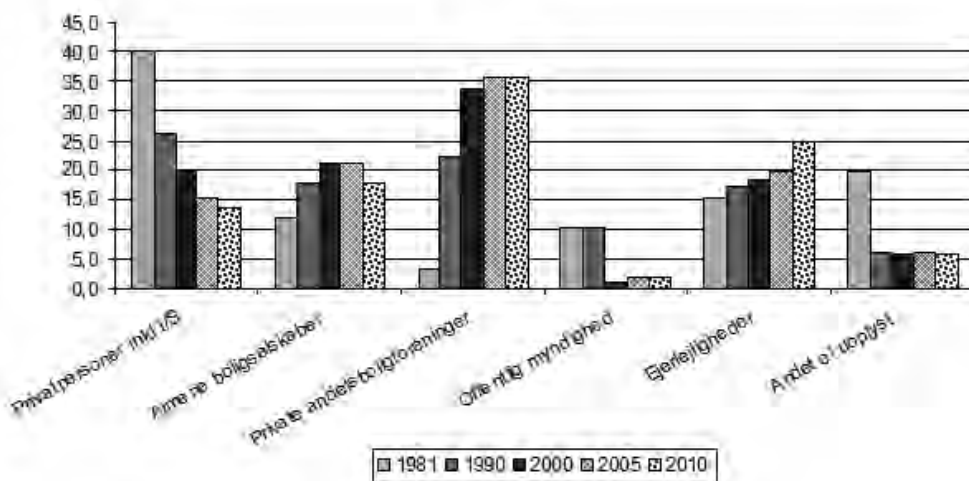
efter ejerform. I betragtning af et moderat byggeri gennem de seneste årtier er ændringerne i ejerformen imponerende store; det skyldes, at mange udlejningsboliger er blevet omdannet til andelsboliger eller ejerlejligheder. Denne omdannelse har samtidigt igangsat en påkrævet modernisering af mange boligejendomme, men det har også haft store konsekvenser for beboersammensætningen: Det er blevet sværere for de svageste grupper at finde bolig i København, og de moderniserede andels- eller ejerlejligheder overtages af den nye middelklasse. Den stærkt forbedrede boligstandard med moderne bad og køkken, centralvarme samt sammenlægninger af små lejligheder gør, at det ikke længere er helt så presserende at flytte ud til forstæderne som tidligere; familier med børn bliver i stort omfang boende i de ældre bydele. Den samme udvikling

fandt sted et årti tidligere i Stockholm og med nogenlunde samme konsekvens; middelklassen indtager de centrale bydele og efterlader 1960ernes og 1970ernes forstæder til samfundets svagere grupper.

Den københavnske succeshistorie har dog en negativ side; de marginaliserede grupper, eksempelvis lavindkomstgrupper, indvandrere, førtidspensionister, enlige er hverken forsvundet eller blevet rige og selverhvervende. De er i stedet koncentreret til de dele af den almene sektor, der har den største beboerudskiftning, hvorved koncentrationen af svage grupper øges, jf. figur 2. Og når netop de nyere almene boligbebyggelser ofte ligger placeret i udkanten af større byer, ja så opstår der netop særlige kvarterer med mange socialt svage beboere.

Byer opdelt i enklaver forsvinder ikke

I midten af 1990erne satte en række borgmestre fra den københavnske vestegn gang i en debat om segregationen, især den hurtigt voksende etniske segregation; snart handlede debatten om ghettoer, udstødning og eksklusion af sociale grupper. Indtil da var fænomenet kun kendt fra udlandet, mens den danske velfærdsstat almindeligvis opfattedes som garant mod en sådan opdeling af samfund og byer. Fra starten af 1990erne gjorde to nye træk sig gældende ved udviklingen: Dels begyndte de sociale udgifter i visse bydele at vokse meget hurtigt, dels ændredes den etniske sammensætning sig med nye kulturelle og sociale problemstillinger i de samme bydele. Fra politisk side, dvs. den nyligt tiltrådte socialdemo-

Figur 1: Etageboliger i Københavns kommune fordelt efter ejerform 1981 – 2010 (%). Kilde: Danmarks Statistik, databanken.

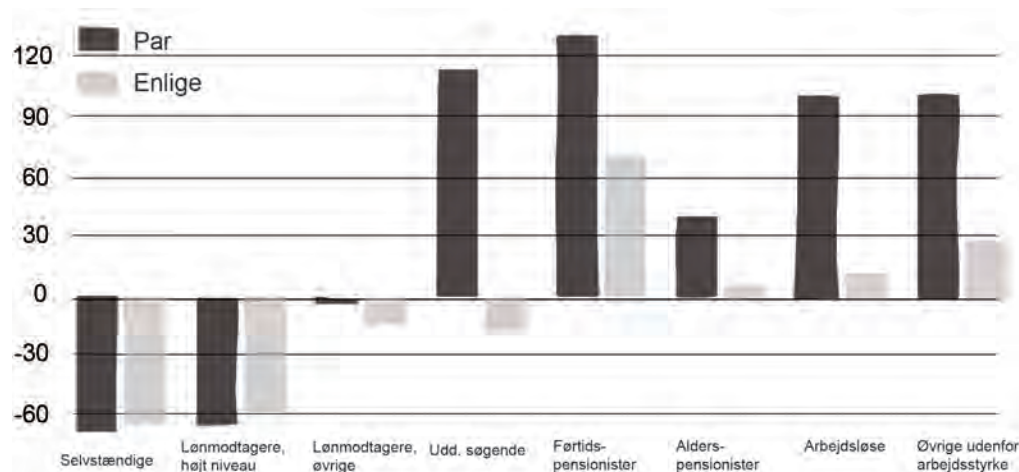
kratisk-ledede regering, ønskede man at komme de socialdemokratiske vestegns- og storbyborgmestre til hjælp og sætte massivt ind med velfærdspolitiske midler for at hindre ghettoer i at udvikle sig. En stor del af inspirationen til en ny tilgang kom fra andre lande i EU, hvor der også var fokus på at hindre opdeling af byer og samfundet som helhed og sikre den en overgang meget omtalte sociale sammenhængskraft (social cohesion). Med inspiration fra især Nederlandene, England og Skotland blev der, i stedet for den traditionelle byfornyelse, indført nye virkemidler: Kvarterløft, helhedsorienteret byfornyelse, områdeløft og siden også mulighed for salg af almene boliger samt nedrivning af boliger. Samtidig er der etableret hotspots og visitationszoner, hvor det brænder på socialt set og rent bogstaveligt, når affaldscontainere og biler bliver sat i brand, mens ambulancer og brandvæsen somme tider ikke kan operere uden at blive mødt med stenkast o. lign. Ligesom de nyere danske indsatser på det bypolitiske område ligner politikken i udlandet, så gælder det også erfaringerne: Mange byer er ikke mindre opdelt, men snarere mere opdelt end før.

Indsatser der har fejlet

Generel socialpolitik virker lige så godt eller bedre end områdebaserede indsatser (van Gent et al 2009). Det er ganske komplekst, men udenlandske og danske erfaringer peger på især tre felter, hvor områdebaserede indsatser synes at have fejlet: (1) lokalsamfund versus bykvarter, (2) fysisk forandring versus processer og (steds-)identitet og (3) gentrifikation versus mobilitet.

Skalaproblemer

1. Kernen i idéen om områdebaserede indsatser er, at hvis man sætter måltret ind over en bred kam

Figur 2: Over- og underrepræsentation af socioøkonomiske grupper i den almene sektor, 1997. Kilde: Madsen & Hornstrup, 2000

til både sted og beboere i et afgrænset kvarter, så opnås en større effekt end den almindelige, generelle og sektoropdelte indsats, fx. social-, beskæftigelses- eller kulturpolitik. Den implicite antagelse er, at der eksisterer en direkte sammenhæng mellem lokalsamfund og sted, dvs. bydel/bykvarter. Samtidig har det været et kriterium for udvælgelse af kommunale kvarterløftprojekter til statslig støtte, at der ikke kun bor socialt dårligt stillede personer i området, men også ressourcerstærke personer og familier, lokale foreninger, virksomheder, institutioner mv. Kvarteret skulle være mangfoldigt og blandet. Selv om der efter 15-20 års forsøg endnu ikke er dokumentation for, at det skulle hjælpe til at løfte et bykvarter socialt, så fremføres blandingsideologien fortsat i 2011 af for eksempel socialdemokratisk kommunalordfører Rasmus Prehn: "Den almindelige antagelse fra boligbevægelserne og kommunerne er, at de kommuner, der har været gode til at

blande boligformer med folk fra forskellige baggrunde, skaber mest uddannelsesmæssig mobilitet og mindst kriminalitet. Jeg er overbevist om, at det forholder sig sådan" (Due 2011).

Et problem er skalaen. Selv om man skulle kunne identificere et lokalsamfund (community) i en bestemt bydel, så findes der ikke lokalsamfund med 10.000 medlemmer. Evalueringen af 39 bykvarterer i det engelske New Deal For Communities program 1998-2008 viste, at bykvarterer i den størrelse simpelthen er for store til at give mening for beboerne (Lawless 2011). Der er næppe grund til at forvente, at det skulle være meget anderledes for beboere i danske kvarter- og områdeløftområder med 8.000, 16.000 eller endog 24.000 beboere, som i det nye Skt. Kjelds Kvarter i Københavns Kommune. Lokalsamfund, hvor en eventuel social naboskabseffekt skulle kunne findes, er langt, langt mindre; måske kun på et par

hundrede medlemmer. Efter 15 år med kvarter- og områdeløft er tendensen, at projektområderne bliver stadigt større.

Et andet problem er forestillingen om, at der på et bestemt sted kun findes ét lokalsamfund (community), hvor beboerne mere eller mindre har samme opfattelse af problemer og behov for forbedringer. Både i evalueringen af det engelske 1998-2009 New Deal for Communities (Lawless 2011) og undersøgelser af kvarterløft i Danmark kom den indre rivalisering til udtryk: I det engelske tilfælde som en konflikt om at sikre flest midler til sin egen etniske gruppe, i danske kvarterløft som en lammelse af beslutningsprocessen på grund af konflikt om ressourcerne mellem lokale grupper (Agger & Larsen 2009, Agger 2005). Der er et konstant dilemma mellem effektivitet og legitimitet. På den ene side er det væsentligt faktisk at få truffet beslutninger og få dem gennemført i praktiske forbedringer, og det peger i retning af, i stedet for en valgprocedure, at foretage udpegning af "the right people in the right place." Det forbedrer effektivitet inden for tidsrammerne (Batty et al 2010). På den anden side, og det gælder især i større områder, som i praksis indeholder mange underområder (communities), vokser risikoen for stridigheder, hvis man benytter udpegning i stedet for en valgprocedure.

Færre midler

2. Generelt er midlerne til byfornyelse blevet reduceret betydeligt, siden de første danske kvarterløft startede i 1990'erne fra omkring 2 milliarder kroner pr. år til en kvart milliard kr. i 2011. De første syv kvarterløft havde for eksempel en samlet budgetramme på over 1 milliard kroner.

Hovedparten af de nu færre midler anvendes fortsat til bygningsforbedring, og det lykkes i stigende grad at involvere private investorer og developere i byfornyelsen (Jensen 2009). Alligevel betyder det, at de synlige resultater er blevet færre i takt med, at midlerne er reduceret.

Mennesker bliver løftet socialt, og steder bliver løftet fysisk (og økonomisk) – bare ikke sammen og på samme tid.

Der prioriteres ofte to-cifrede millionbeløb på processen, eksempelvis for at styrke stedsidentitet og tilknytning til kvarteret, idet det antages at fremme sociale og økonomiske forandringer – uagtet, at ingen beboere kendte X-kvarter før det, på foranledning af områdeprojektet, blev defineret og afgrænset. Som en virksomhedsejer sagde om et stort københavnsk områdeløftprojekt: "Hvorfor skal vi vide, at vi bor i Haraldsgade-kvarteret, og at områdeløftet er en aktør, man kan samarbejde med? For eksempel har de fleste fået jakker med logoer på, som de går rundt med for at synliggøre områdeløftet. De skulle hellere træde i baggrunden og fokusere på at samarbejde med lokale" (Larsen et al 2011). Desuden synes de lovede fysiske forbedringer sjældent indfriet ved projekternes afslutning (Nielsen et al 2010, Andersen et al 2009, Larsen et al 2003).

Succes, men ikke for de oprindelige beboere

3. En områdebaseret indsats har til formål at løfte et område socialt og integrere bydelen i den øvrige by. Mens mange projektaktiviteter er blevet gennemført som planlagt, så er selve løftet af området næppe sket på den måde, som var forventet ud fra forestillingen om social blanding som løftestang. Ideologien ønsker et samlet fysisk og socialt løft af kvarteret til gavn for dets oprindelige beboere i modsætning til 1940-1980'ernes totalsanerings social engineering, hvor kvarterets oprindelige befolkning næsten bogstaveligt blev bulldozet ud. I kvarter- og områdeløft er det sket på en anden måde: Enten i form af et individuelt, socialt løft af personer og familier – og så flytter de ud af området, så snart de har mulighed for det. For eksempel siger Jesper Rohr Hansen: "I Vollsrose så vi, at folk, der fik sig en uddannelse og et vellønnet arbejde, flyttede et andet sted hen. Det er ikke hensigtsmæssigt i forhold til en målsætning om at løfte tilbageværende beboere socioøkonomiske status og kvarteret generelt" (Due 2011). Spørgsmålet er dog om ikke, der altid har været sådanne 'transitionszoner' i byerne, som gradvist sluser (nogle men ikke alle) immigranter ud i det omliggende samfund? Det gjaldt i København omkring år 1900, og det gjaldt fortsat omkring år 2000. Eller der sker en udskiftning af kvarterets beboere gennem gentrifikation, hvor fysiske forbedringer i kvarteret fører til stigende ejendomspriser og huslejer, som skubber de oprindelige beboere ud. Det tidligere hotspot er blevet hot på en helt anden måde, og velhavende bohemer overtager kvarteret. Kvarteret er blevet løftet op på niveau med andre bydele.

Med andre ord virker kvarterløft ganske godt både over for mennesker og steder. Mennesker bliver løftet socialt, og steder bliver løftet fysisk (og økonomisk) – bare ikke sammen og på samme tid. Det sker bare på en anden måde, end ideologien forudsiger, og der bliver ved med at være forskelle mellem byens kvarterer.

De fysiske forbedringer er peanuts i forhold til problemerne

Byernes sociale fragmentering har fået større politisk bevågenhed, og resultatet har været et hastigt voksende antal initiativer i hurtig rækkefølge gennem den sidste snes år; ofte uden at afvente eventuelle evalueringer inden den næste indsats præsenteres. I dag er der en udbredt tiltro til blandede bydele og boligområder som effektivt middel mod segregationens negative virkninger. Der er desværre ikke dokumentation herfor; emnet er dårligt undersøgt og overdøves af stålsatte meninger om sprednings- og uddyndingsstrategiers velsignelser. Tilsvarende er der en massiv tillid til fysiske forbedringer som middel til at opnå blandede boligområder og dermed mindske segregationen. Kun sjældent relateres problemstillingen til sociale forhold og processer i samfundet som helhed: Kvarterløft og områdefornyelse har ydet en omfattende indsats, men i sammenligning med forandringer på arbejdsmarkedet, i social- og skattepolitikken, er der tale om peanuts.

Er de boligsociale indsatser permanente? Meget tyder på, at de bypolitiske problemer ikke løses ved de hidtil anvendte midler. Skal der for alvor gøres op med segregationen, eller den sociale,

demografiske og etniske opdeling i de danske byer, skal der tages fat på en række "tunge" emner: Boligpolitik, skattepolitik, arbejdsmarkeds- og socialpolitik mm – alt sammen emner få politikere tør udfordre. Det er ikke den fysiske planlægning, der skal løse de sociale problemer – det er sociale indsatser.

Om forfatterne

Hans Thor Andersen, dr. Scient. i socialgeografi og bypolitik, forskningschef, SBI, Aalborg Universitet. HTA har udgivet en række bøger og artikler, senest *The End of Urbanization? Towards a New Concept or Rethinking Urbanization* *European Planning Studies*, 2011, vol 19:4. Medforfatter til *Byen I landskabet - Landskabet I byen* Geografiforlaget 2009.

Jacob Norvig Larsen, kandidat i geografi og samfundsfag og PhD i erhvervsøkonomi er seniorforsker ved Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet. Han forsker blandt andet i byudvikling og byfornyelsens organisering.

Referencer

Agger A (2005) Demokrati og deltagelse - et borgerperspektiv på kvarterløft. PhD-afhandling, Statens Byggeforskningsinstitut, Hørsholm.

Agger, A & Larsen J N (2009) Exclusion in Area-based Urban Policy Programmes. *European Planning Studies*, Volume 17, Number 7, July 2009, pp. 1085-1099.

Andersen, H.S.; Andersen, H.T. og Ærø, T (2000): Social polarisation in a segmented housing market. *Social segregation in Greater Copenhagen*. *Geografisk Tidsskrift*, pp 71 – 83.

Andersen HS, Bjørn, S. Clementsen, A, Gottschalk, G, Nielsen, H, Larsen, JN, Scherg, RH & Suenson, V (2009) Evaluering af indsatsen i fem kvarterløftsområder 2002-2008. Statens Byggeforskningsinstitut, Hørsholm.

Batty, E et al (2010) *The New Deal for Communities Experience: A final assessment. The New Deal for Communities Evaluation: Final report – Volume 7*. Department for Communities and Local Government. London.

Due, H (2011) Eksperter: Blandede boligområder er ikke social løftestang. *Information* 24. juli 2011.

Jensen, J O (2009) Demokrati og deltagelse. SBI-rapport 2009:25. Statens Byggeforskningsinstitut, Hørsholm.

Larsen, JN & Andersen, HS (2003) Kvarterløft i Danmark: Integreret byfornyelse i syv danske bydele 1997-2002. Statens Byggeforskningsinstitut, Hørsholm.

Lawless, P (2011) Big Society and community: lessons from the 1998-2011 New Deal for Communities Programme in England. *People, Place & Policy Online*, Vol. 5/2, pp. 55-64.

Madsen, B & Hornstrup, M (2000) Analyser af situationen på boligmarkedet. Boligselskabernes Landsorganisation, København.

Mølgaard, J (1984) Byens sociale geografi. *Studier af Skive*. SBI-byplanlægning 47, Hørsholm, 1984.

Nielsen, H, Graulund, A, Scherg, RH & Andersen, HS (2010) Evaluering - Den særlige byfornyelsesindsats 2004-2010. Socialministeriet, København.

van Gent, W P C, Muster, S & Ostendorf, W (2009) Disentangling neighbourhood problems: area-based interventions in Western European cities. *Urban Research and Practice*, Vol. 2, pp. 53-67.

NY GENERATION AF OMDANNELSESPLANER

Hvor tidligere indsatser især koncentrerede sig om opgradering af boenheder og fællesarealer, foretager et par af de nye planer helt nye byplanmæssige snit i bebyggelserne.

Af Niels Bjørn

I 2008 afsluttede Akademisk Arkitektforening en kortlægning af de fysiske udfordringer i udsatte boligområder. Ambitionen var at afdække sammenhænge mellem det fysiske og det sociale miljø og nå en afklaring af, hvilke typer af fysiske indgreb der kan have en positiv social effekt på et boligområde.

Kortlægningen blev til bogen Arkitektur der forandrer. I bogen opsummeres de fysiske udfordringer i udsatte boligområder i en liste med ni punkter. Listen viser - i tråd med de udenlandske eksempler - at de mest alvorlige fysiske udfordringer

findes i boligområdernes byplanmæssige strukturer. Det gælder spørgsmål om, hvordan bebyggelsen hænger sammen med de omkringliggende bykvarterer. Spørgsmål om trafikale strukturer og den overordnede logik i bygningernes placering. Spørgsmål om skala, mængden og placeringen af funktioner og manglende differentiering i såvel uderum som bygningsmasse.

Stadig er det i Danmark usædvanligt at gå så omfattende til værks, som Arkitektur der forandrer inspirerer til. Kun punkt seks på listen, der omhandler de enkelte boenheder, indarbejdes

naturligt i de fleste helhedsplaner. Hvad de langt vigtigere, fysiske vanskeligheder angår, bliver de som regel slet ikke adresseret.

De første danske planer efter nye principper

Men nu er de første undtagelser klar. Inspireret af de udenlandske erfaringer har såvel Kildeparken i Ålborg som Gellerupparken/Toveshøj ved Århus vedtaget omdannelsesplaner, der ændrer på områdernes byplanstrukturer. Begge steder er ambitionen at omdanne det udsatte boligområde til en attraktiv og funktionsblandet bydel, der er bedre integreret i den omkringliggende by. Redskaberne

Himmerland boligselskab afprøver med omdannelsesplanen for Kildeparken mere radikalt end vi tidligere har set i Danmark, om en række gennemgribende, fysiske greb kan ændre kvarterets udvikling fra en negativ social spiral til et attraktivt bymiljø, som tiltrækker ressourcestærke beboere. Illustration: Himmerland, COWI og EFFEKT.

er et opgør med bebyggelsernes monotypologi og monofunktionalitet og en tilførelse af nye bymæssige kvaliteter.

Et tredje eksempel på en helhedsplan, der i ambitionsniveau er udover det sædvanlige i Danmark, er "Danmarkshistoriens største renovering", omdannelsen af Vejleåparken i Ishøj.

Alle tre omdannelser vurderes i denne artikel ud fra de ni principper i "Arkitektur, der forandrer" for deres potentiale til at medføre til reel social forandring.

VEJLEÅPARKEN ISHØJ

Renoveringen af Vejleåparken stod færdig i 2009 og har kostet 1,2 milliarder kroner. Pengene er blevet brugt på blandt andet omdannelse af udearealer, inddeling i mindre kvarterer, energisikring

og opgradering af boliger samt nydesign af bygningernes fysiske fremtræden.

Mest iøjnefaldende, når man bevæger sig gennem bebyggelsen, er boligblokkenes mangfoldige udtryk. Ledet af Bjørn Nørgaard har kunstnere designet nye overfrakker til betonblokkene i form af murstensbeklædninger. Nogle er blevet minimalistiske og strukturelle, andre figurative, og den samlede virkning er en ganske anden end de mange tiltag med at differentiere boligblokke, med maling fra 1980'erne og 1990'erne.

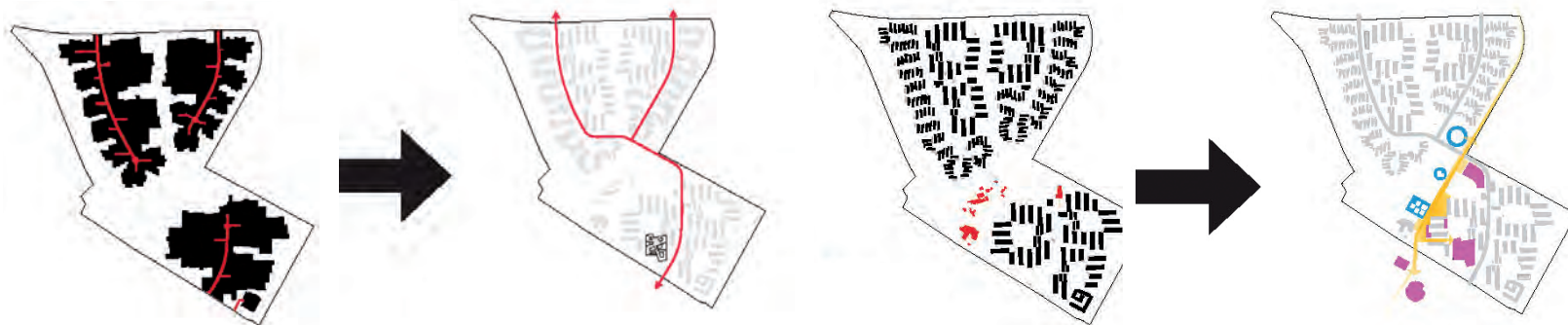
Med grebet har boligblokkene både fået mere identitet hver for sig og samler sig naturligt i grupper. Desuden imødekommer murstenene kroppen på en mere venlig måde end de store, ensartede flader af slidt beton.

Differentiering af uderummet

Udearealerne i Vejleåparken er blevet redesignet så grundigt, at der er opstået ganske forskellige rumoplevelser rundt om i bebyggelsen. Ud for opgangene er etableret zoner med bænke og borde, der naturligt afgrænses blødt med planter, belægnings, åbne træoverdækninger mm.

Under et besøg i Vejleåparken en solskinsdag i maj 2011 var der mange mennesker i uderummet. To beboere, som begge har boet i bebyggelsen i mange år, nævnte uafhængigt af hinanden, at det var nyt, at voksne opholdt sig ude. Før renoveringen var det kun børn. Nu brugte voksne bænke og borde ud for opgangen, og man mødte pludselig sine naboer.

På baggrund af de oplevelser virker det som en klar gevinst for det sociale samvær i bebyggelsen, at der er etableret zoner, som differentierer

Kildeparken er i dag et område uden gennemkørende trafik. Den nye omdannelsesplan skaber forbindelser og åbner kvarteret. Illustration: Himmerland, COWI og EFFEKT.

"Fra et monofunktionelt boligområde til et område med mange forskellige funktioner og tilbud"

Med anlæggelse af to nye funktioner – sundhedshus og idrætsanlæg – får Kildeparken nye attraktorer, der dels kan tiltrække besøgende udefra og dermed skabe bedre forbindelser mellem kvarteret og resten af Ålborg, dels kan skabe nye, attraktive fortællinger om Kildeparken. Illustration: Himmerland, COWI og EFFEKT.

En række væsentlige greb er foretaget i omdannelsesplanen for at Gellerupplanen og Toveshøj kan begynde en udvikling mod en funktionsblandet, åben bydel. Det kan dog vise sig vanskeligt at skabe sammenhæng med byen mod øst, hvis den nye bebyggelse mod Gudrunsvvej bliver en monofunktionel erhvervskile. Illustration: COWI og EFFEKT.

udearealet og anviser et hierarki i tilhørsforhold. I stedet for at hele uderummet er fælles for alle, opdeles det med bløde afgrænsninger, så mindre grupper af beboere naturligt oplever ejerskab til dele af udearealet og får defineret et rum, hvori møder nemt sker, og mindre fællesskaber kan opstå.

Et par steder åbner uderummet sig til egentlige pladsdannelser og gangstrøg, hvilket er med til at skabe hierarki i bebyggelsen. Der skabes naturlige samlingssteder og forskelle mellem mere private og mere offentlige områder, hvilket på en naturlig måde er med til at regulere færdslen i området og skabe overskuelighed og tryghed. Generelt forekommer omdannelsen af udeområdet vellykket og med mange positive gevinster for beboerne.

Områdets image

Omdannelsen i Vejleåparken er gennemført for at ændre på bebyggelsens ry som socialt belastet. Strategien har været, at en kraftig forøgelse af områdets herlighedsværdi kan tiltrække ressourcer stærke beboere og igangsætte en positiv social udvikling.

Renoveringsindsatsen har løftet kvarteret til i dag at fremstå indbydende og attraktivt. Området præsenterer sig ikke alene godt for øjet. Omdannelserne af udearealerne har desuden skabt uderum og forløb, der er behagelige for kroppen at være i og giver mangfoldige sanseoplevelser.

Endnu er det for tidligt at afgøre, om bestræbelserne medfører den ønskede sociale virkning. Trods inddeling i mindre kvarterer har renoverin-

De ni udfordringer

I foråret 2008 inviterede Akademisk Arkitektforening arkitekter og byplanlæggere fra ind- og udland, som alle arbejder med udsatte boligområder, til heldagsworkshop i tre udsatte boligområder i Vejle, Haderslev og København. Områderne blev analyseret og fysiske problemstillinger identificeret. Herefter samledes resultaterne fra alle tre analyser til ni generelle statements om de fysiske udfordringer ved udsatte boligområder. De ni statements er offentliggjort i bogen *Arkitektur*, der forandrer.

1. *Området lukker sig om sig selv*
2. *Boligområdet har intet centrum og intet hierarki*
3. *Arkitekturen er uden identitet*
4. *Boligområdet har et dårligt image*
5. *Hårde overgange mellem inde og ude, mellem fælles og privat*
6. *Boligerne ligner hinanden og kan ikke tilpasses den enkelte beboer*
7. *Bygningerne mangler arkitektonisk bearbejdning*
8. *Der mangler funktioner og destinationer*
9. *Dyre renoveringer sker på forkert grundlag*

gen ikke pillet ved de byplanmæssige strukturer. Vejene løber stadig udenom bebyggelsen, og fører til store parkeringsarealer. Og næsten uanset hvor man befinder sig, er det fortsat svært at vide, hvilken retning noget ligger i. Inde i bebyggelsen ligger en lille centerdannelse, som vender ryggen til boligblokkene omkring. Og boligblokkene vender igen ryggen til den omkringliggende by. Det kræver en særlig viljesindsats at finde ind i og gennem Vejleåparken.

Hvis kvaliteten af det byggede miljø er attraktivt nok, behøver det ikke udgøre et problem i sig selv. Mange steder i verden indhegner de rigeste sig i gated communities, der afgrænser deres boenklave fra resten af byen og fører en for-

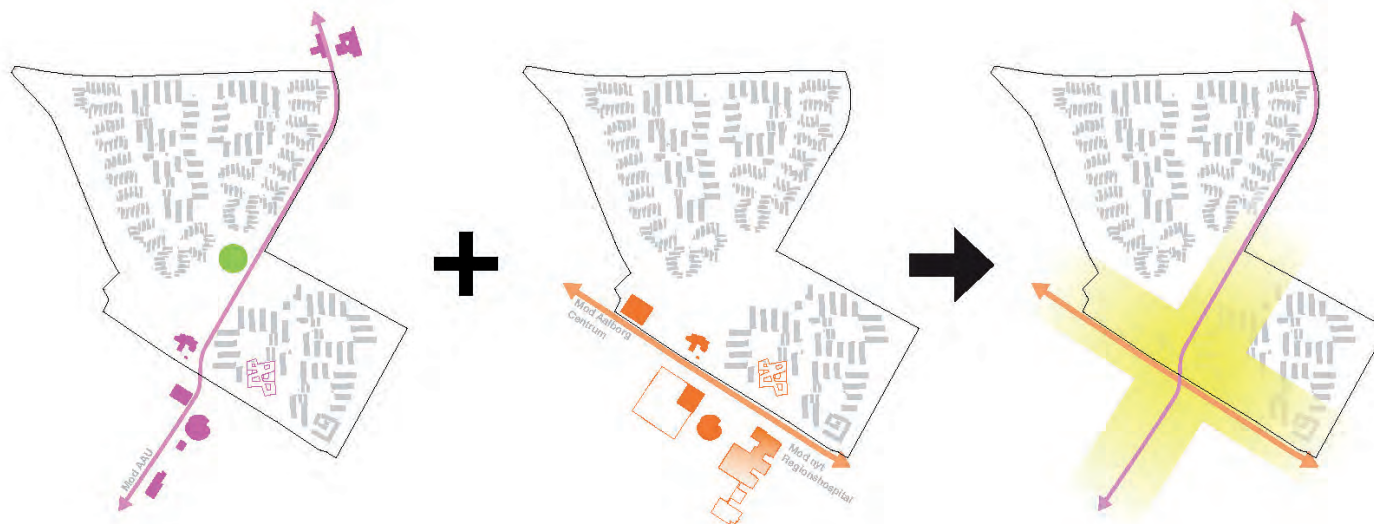
nemmelse af eksklusivitet. Men for områder med social tyngde kan det være en fordel, at kvarteret er åbent og gennemstrømmeligt. Det virker venligt og imødekommende og kan give mennesker med ressourcer og midler lyst til at bosætte sig i kvarteret.

KILDEPARKEN ÅLBORG

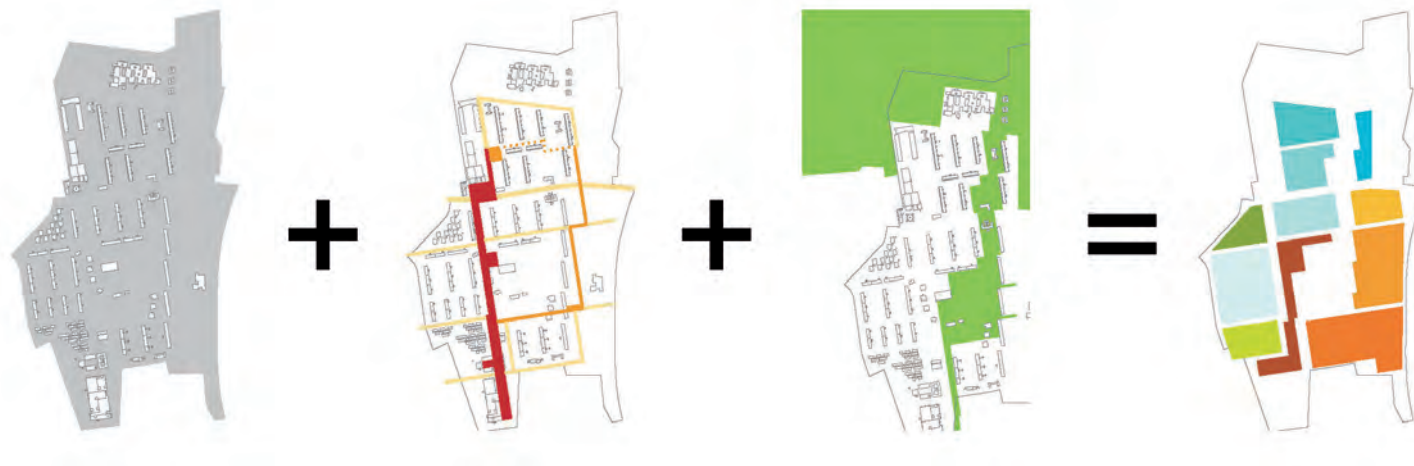
En del af Ålborgs socialt tungeste bydel, Ålborg Øst, går under betegnelsen Kildeparken. Kvarteret består af boligbebyggelser på tre veje, Fyrkildevej, Blåkildevej og Ravnkildevej, som hver udgør træformede, blinde veje og stikveje. Bebyggelsen består af enfamiliehuse og boligblokke, og er kædet sammen af en række stisystemer.

Den nye plan for omdannelse, som er tegnet af Cowi og Effekt, inkluderer etablering af gennemgående veje, nedrivning af enkelte eksisterende boligblokke, markant omdannelse af andre og opførelsen af såvel nye destinationer som nye boliger. Alt sammen skal hjælpe med at ophæve Kildeparkens isolation og integrere kvarteret bedre i byen.

Den ene nye destination er et sundhedshus, hvis beliggenhed i Kildeparken Himmerland Boligselskab har forhandlet på plads med Ålborg Kommune. Den anden nye destination er en sportshal med tilhørende, større udendørs aktivitetsområde. Begge funktioner placeres i forbindelse med

Med gennemgående trafik og anlæggelse af nye funktioner tæt på de to vigtige veje, etableres et centrum for Kildeparken, og dermed et hierarki i bebyggelsen, som mangler i dag. Illustration: Himmerland, COWI og EFFEKT.

Gellerupparken/Toveshøj får med den nye omdannelse helt nye byplanmæssige strukturer. Tidligere løb alle veje udenom kvarteret, mens få, korte stikveje førte ind til parkeringsarealer på bebyggelsens yderside. Nu skal veje føres gennem kvarteret. Samtidig anlægges en bygade, der forbinder City Vest i syd med Bazaar Vest i nord. Og endelig anlægges dels et grønt parkbånd dels et erhvervsbånd mod øst. Tilsammen skaber grebene en række nye byplanmæssige snit, som i bedste fald kan åbne området og ophæve fornemmelsen af en isoleret ø. Illustration: COWI og EFFEKT.

den nye gennemgående vej, som bliver central for bydelens udvikling af hierarki og nem orientering.

Nedrivning som en positiv historie

Udover gennemkørende trafik og to markante nye destinationer er det mest radikale ved Kildeparken-planen, at boligblokke nedrives for blandt andet at give plads til sundhedshuset. Det er dog lykkedes boligselskabet Himmerland at gøre de potentielt kontroversielle nedrivninger til en positiv historie om et prestigefyldt sundhedshus, der tilfører bydelen værdi.

Desuden er nøgleord for planen stor forskellighed og mangfoldighed i det fysiske miljø. Bygninger omformes, så de adskiller sig fra hinanden. Uderummet programmeres med aktivitetsmuligheder, og ensartede parkeringsarealer differentieres til 18 forskellige rum.

Overordnet svarer Kildeparken-planen på alle de ni udfordringer, defineret i "Arkitektur, der

forandrer". Som omdannelsesplan går Kildeparken-planen længere end nogen tidligere omdannelsesplaner i Danmark og har især med de gennemgribende byplanændringer gode chancer for at give kvarteret et imageløft og skabe bedre forhold for de nuværende beboere såvel som at åbne området og gøre det attraktivt for nye, ressourcestærke beboere.

GELLERUPPARKEN OG TOVESHØJ I ÅRHUS

I december 2010 vedtog beboerne efter et par års debat en plan for omdannelse af en af Danmarks bedst kendte bebyggelser, Gellerupplanen / Toveshøj udenfor Århus.

Det centrale greb ved den nye plan er anlæggelse af et hovedstrøg, der forbinder de to butiksmagneter, City Vest mod syd og Bazaar Vest mod nord. I dag ligger de to butikcentre som lukkede kasser i periferien af henholdsvis Gellerupparken og Toveshøj. Handelslivet i butikkerne indenfor medfører ikke meget liv i kvarterets udemiljø, og

ambitionen er at ændre det med anlæggelse af den forbindende bygade.

Tanken med bygaden er at give bydelen et naturligt centrum, hvor aktivitetsniveauet såvel som bebyggelsesprocenten er højere end i resten af bydelen. Langs gaden fortættes med bygninger, der rummer offentlige funktioner såvel som kommercielle. Blandt andet flytter Århus Kommune arbejdspladser til bebyggelsen. Og den nye pladسدannelse midtvejs på strøggaden, Verdenspladsen, er tænkt som bebyggelsens nye centrale plads.

Kvartersdannelser, gennemgående veje og nye funktioner

Som i Kildeparken etableres også i Gellerupparken/Toveshøj gennemgående veje, der skal ophæve kvarterets karakter af at være en uigennemtrængelig, isoleret ø. Vejene hjælper desuden med, på en naturlig måde, at opdele det store område i en række mindre kvartersdannelser. Samtidig nedrives tre boligblokke og en række andre omdannes, så de får forskellige former og fysiske udtryk. Planen er samtidig at opføre nyt byggeri i mindre skala, som ikke alene hjælper med at differentiere bygningsmassen, men som samtidig nedbryder områdets i dag meget store skala.

Mod øst i bebyggelsen, langs Ringvejen, anlæg-

ges en stribe nyt erhvervsbyggeri, og mellem denne erhvervskile og bebyggelsen omkring bygaden løber et langstrakt, grønt parkmiljø fra nord til syd. Tilsammen giver de tre nord-syd områder – bygade, parkforløb og erhvervskile – anledning til en overvejelse om, hvorvidt planen er radikal nok. De tre områder rummer to risici: Den ene er, at områderne udgør en zoneopdeling og funktionsadskillelse, som forstærker en af de udfordringer, området har i dag. Opdelingen af byområder i zoner med adskilte funktioner er en af den modernistiske byplanlægnings centrale fejlgreb. Området omkring bygaden bliver funktionsblandet, men hvis både parkstrøget og erhvervskilen bliver monofunktionelle områder, er der risiko for, at Gellerupparken / Toveshøj stadig ikke opleves som en bydel integreret i resten af Århus.

Den anden bekymring går på indholdet i de enkelte bånd. Mens bygaden er et udmærket forsøg på at skabe en central gade i bebyggelsen, er det mere usikkert, hvad parkbåndet og erhvervskilen kan betyde. Er det grønne bånd mon for stort og fredeligt, og risikerer det at blive en halvdød, utryk zone centralt i bebyggelsen? Om det kommer til at ske afhænger af, hvordan parkstrøget udformes og om de funktioner, der puttes i det grønne bånd, vil kunne skabe aktivitet og liv. Med erhvervskilen er risikoen, at der kun er aktivitet på hverdage mellem kl. 9 og kl. 17, og at området om

aftenen og i weekenderne vil udgøre en fornemmelse af en inaktiv mur, der adskiller kvarteret fra Århus.

Overordnet set er en række store byplanmæssige greb lykkedes med planen. Gennemgående trafik giver kvarteret mulighed for at ånde, og anlæggelsen af bygaden kan blive det centrum, som kan skabe hierarki og system i en bydel, der i dag er vanskelig at finde rundt i.

Resultaterne af de store omdannelsesplaner i Ishøj, Ålborg og Århus vil helt sikkert blive fulgt med stor interesse af andre kommuner og boligselskaber, der har udsatte boligkvarterer. Viser de nye metoder at give positive resultater, som de har gjort i andre lande, er vejen måske endelig banet for, at udsatte boligområder fremover opfattes som fysiske udfordringer, der kræver byplanmæssige løsninger og ikke opgraderinger af boliger og uderum alene.

Om forfatteren

Niels Bjørn er Ph.D. i urban kompleksitet og konsulent hos byanalysevirksomheden Hausenberg Aps. I 2008 var Niels Bjørn redaktør og medforfatter på bogen Arkitektur der forandrer (Gads forlag 2008).

LAD OS LÆRE AF HINANDEN!

Udviklingsforeningen AlmenNet har netop lanceret et online inspirationskatalog, som formidler erfaringer fra fysiske renoveringsprojekter til boligorganisationer, kommuner, rådgivere eller beboerdemokrater.

Af Samantha Hoffmann

En platform for vidensdeling

Inspiration fra andre renoveringsprojekter kan være til stor hjælp, når nye fremtidssikringsprojekter skal fødes, planlægges og kvalitetssikres. Både til at få gode idéer fra innovative projekter, som har vist sig succesfulde i andre afdelinger – men også til at lære af andres fejltagelser, så man undgår allerede erkendte faldgruber. Hidtil har mulighederne for at få indblik i fordele og ulemper fra konkrete projektløsninger dog været begrænsede. Men det skal AlmenNets nyligt lancerede hjemmeside www.inspirationskatalog.dk ændre på. Her kan man finde interessante eksempler på fornyelse af eksisterende alment boligbyggeri, som kan bidrage til at kvalificere drøftelserne med beboere, rådgivere og andre involverede i fremtidssikringen af almene boliger. Hjemmesiden udbygges løbende med nye renoveringsprojekter og søger at favne så bredt som muligt; både over tid og sted.

Et differentieret renoveringsbehov

Den almene sektor er generelt set rigtig god til at vedligeholde sin boligmasse, men behovet for fremtidssikring er en løbende og bekostelig opgave. En stor del af de byggefysiske udfordringer går igen i almene bebyggelser, men fremtræder med

forskellig tydelighed i forskellige tidsperioder. For ligesom alt andet byggeri afspejler alment byggeri de byggetekniske traditioner samt de bolig- og levenormer, som var gældende på tidspunktet for opførelse.

Frem til 1959

De almene boliger fra perioden frem til 1959 er først og fremmest placeret i byerne, med begrænsede friarealer og med mange små boliger på ca. 40-50 kvm. Selv om bygningsmassen generelt er udført som traditionelt godt håndværk, er opgraderinger af boliger fra denne periode ofte de mest investeringstunge. Forøgelse af boligareal, forbedring af indeklima, støjdæmpende foranstaltninger og etablering af elevatorer er ofte nødvendige indgreb for at løfte boligernes kvalitet til nutidige standarder. Inspirationskataloget indeholder adskillige eksempler på renoveringer af denne type boliger, som f.eks. Boligforeningen Vanggårdens afd. 1 Amagergade fra 1943. Inden renoveringen i 2007 var den aalborgensiske etagebebyggelse karakteriseret ved små lejligheder og en ensidig beboersammensætning af unge og ældre enlige, hvoraf sidstnævnte ikke var i stand til at bo de øvre lejligheder. I en gen-nemgribende omdannelse er alle opgange blevet

forsynet med elevator, og store sammenlagte lejligheder har formået at tiltrække en stor gruppe af børnefamilier.

Perioden 1960-1974

De typiske almene boliger fra perioden 1960-1974 rummer store badeværelser, køkkener og altaner og er placeret i byernes udkant med store friarealer. Men som følge af den industrialiserede opførelse er montagebebyggelserne ofte karakteriseret af monoton, manglende holdbarhed og byggeskader på flade tage og betonfacader. Renoveringsbehovet er derfor særligt stort i bebyggelser fra denne tid. I opførelsen af tæt-lav-byggeri er også afprøvet nye metoder med industrialiseret byggeri, men på grund af byggeriernes mindre skala er byggeskaderne her som regel mindre omfattende. Sådan et eksempel findes i Fiskens Kvarter i Albertslund, hvor rækkehusene fra 1965 er opført som industrielt præfabrikeret betonelement byggeri. Disse huse har et udtalt behov for modernisering af især de uisolerede etageadskillelser, nedslidte lette facader og ringe dagslysforhold. I Inspirationskataloget kan du læse om og se før- og efterbilleder fra en ambitiøs renovering, hvor seks rækkehuse er blevet energirenoveret med det formål at afprøve forskellige energiklasser.

Efter 1975

Med erfaringerne fra de foregående årtier er bygningsmassen fra perioden 1975 og frem præget af mere spartansk byggeri opført i mindre enheder med forbedrede byggetekniske standarder og med vægt på energibesparelser. De fleste boliger er på 75-80 kvm, og det karakteristiske for denne periode er derfor et stort behov for et mere varieret boligudbud samt forbedring af tilgængelighed. Overordnet set er renoveringsbehovet mindre akut i denne periodes byggerier, men som følge af nye uprøvede materialer og for tætte konstruktioner plages nyere byggerier af indeklimaproblemer. Desuden trænger udeområder og nærmiljø ofte til et løft pga. de sparsomme midler, der er blevet anvendt i anlæggelsen heraf. Inden genopretningen var udearealerne i Gjesingparken fra 1975 et godt eksempel på sådanne lidt

triste, ensformige og nedslidte udemiljøer. Men en fornyelse med vægt på organisk formgivning, sammenhæng og tryghedsskabende lysætning har bidraget til, at de grønne arealer i den esbjergensiske bebyggelse i dag fremstår langt mere varierede og brugbare.

Et brugerdrevet web-katalog

AlmenNets Inspirationskatalog er drevet af brugerne. Det betyder, at det typisk er forretningsførere og projektledere fra boligselskaberne, som via hjemmesiden indberetter og formidler spændende fremtidssikringsprojekter via erfaringsopsamlinger, billeder, skitse materiale og i nogle tilfælde videoer. En særlig og nyudviklet feature er værktøjet 'Lav eget katalog', hvor man let kan sammensætte sit eget pdf-katalog med projekter fra kataloget og efterfølgende printe ud eller

maile videre. Med den brugerdrevne hjemmeside har den almene sektor fået en fælles platform for vidensdeling, som indgår i fremtidssikringen af, at de almene boliger forbliver en attraktiv bomulighed for et bredt udsnit af befolkningen.

Litteraturliste:

Landsbyggefonden 2006: Almene boliger med fremtid. Fremtidssikring af almene boliger.

SBI 2006:11 Den almene boligsektors rolle i samfundet. Hvad ved vi fra hidtidig forskning og undersøgelser? (2006)

Om Forfatteren

Samantha Hoffmann, kandidatstuderende på RUC og projektsekretær i AlmenNets sekretariat (sah@bl.dk)

- Find Inspirationskataloget på www.inspirationskatalog.dk
- Inspirationskataloget er udviklet af AlmenNet, Boligselskabet Sjælland, DAB, Østerbo, KAB og Boligselskabet Danmark og er støttet af Landsbyggefondens Innovationspulje
- AlmenNet er en forening af udviklingsorienterede almene boligorganisationer, som samarbejder om at udvikle gode løsninger på de udfordringer, der knytter sig til at fremtidssikre de almene boligafdelinger

Inspirationskataloget indeholder interessante eksempler på fremtidssikring af alment byggeri som f.eks. disse nyopsatte, asymmetriske altaner i Brændgårdsparken i Herning. Leveret af Fruehøjgaard.

VELFÆRDSBYER, GHETTOER, HJEM - SORTE OG HVIDE PLETTER HER OG HINSIDAN

Denne artikel undersøger, hvordan historien og historiefortælling kan bruges strategisk til at gentænke og forny den aldrende, modernistiske velfærdsby.

Af Signe Sophie Bøggild

Mange af efterkrigstidens visionære boligbyer har udviklet sig til udsatte boligområder. Krisen kradser, men der er også lyspunkter, som dog er svære at bygge videre på, når områderne igen og igen stemples som hvide pletter (historieløse ikke-steder) og sorte pletter (ghettoer).

Vor tid med dens identitetskampe og udfordring af etablerede ordner producerer mere historie, kulturarv og erindringskultur end mange andre tidsaldrer. Dog har den også sine blinde vinkler. Trædestenen for det nylige kulturarvskommuneprojekt, der utraditionelt talte Hvidovre med Avedøre Stationsbys vugge-til-grav velfærdsby, var således en undersøgelse, der konkluderede, at størsteparten af danskerne vægter kulturarv som identitetsmarkør og foretrækker at bo i historiske kvarterer¹. Som projektleder Poul Sværdild udtrykker det:

”Kulturarven skaber lokal identitet, og danskerne er derfor villige til at flytte til områder med en spændende historie frem for til områder, der oplevs som historieløse.”²

Uden for fagkredse omfatter interessen for velfærdssamfundets kulturarv imidlertid sjældent den modernistiske velfærdsby. Få opfatter Avedøre Stationsby, Vollsmose eller Tingbjerg som områder, hvor det ville være spændende eller attraktivt at bo. Selvom sådanne totalplanlagte ‘New Towns’ har undergået dramatiske forandringer gennem deres levetid som beboede byer, behandles de stadig oftest som historie- og identitetsløse ikke-steder. Arkitektur og byplanlægning angribes som hovedårsag til nutidige problemer på steder, der har udviklet sig til udsatte boligområder. På denne vis gentages modernisternes kritiserede tabula rasa tilgang til byen med fare for at reproducere problemer, som fornyelsesindsatser ønsker at løse. Efter visionerne, der formede dem, er faldede eller glemte, er boligbyerne vanskelige at kommunikere og relatere til nutidige idealer. Således udgør de ‘hvide pletter’ på det kollektive erindringskort.

Paradokset at ønske historie, men afveje velfærdsbyen (1950-80) bekræfter områdernes rygter som udsatte. Mens fortællinger om den sidste ar-

bejderklasse og indvandrernes historie f.eks. ofte lades ufortalt, dominerer historien om nedturen fra visionær utopi til fejlslåen dystopi. Nutidens politiserede anti-ghettoiseringsdiskurs fremføres bl.a. af regeringens udpegning af 29 ‘statsautoriserede’ ghettoer og Gellerups forestående totalrenovering. Hvad gårsdagen opfattede som velfærdsbyer, der skulle rammesætte det gode liv for boligsøgende fra slumlignende bymidter, omtales i vores multikulturelle, afindustrialiserede samfund som velfærdssamfundets slum - ”sorte pletter”: ”Ghettoer”, der skal totalrenoveres for at ”genforenes” med samfundet, de angiveligt isoleres fra som ”parallelsamfund”.³

Udsatte boligområders fremtidsudsigter og fornyelsesmuligheder bestyrkes selvfølgelig hverken af, at de fastlåses som sorte pletter (hvilket afskrækker ressourcestærke og øger segregationen) eller hvide pletter (hvilket gentager modernisternes tavleviskende tilgang til byen). Imidlertid rummer boligbyerne historier på plan- og beboerniveau, der ofte drukner i mediestrømmens skandaleomtale, men som kan aktiveres i

Dette "socialdemokratiske murmaleri" i Millionprogramforstaden Akalla vidner om Socialdemokratiets tydelige, magtfulde fingeraftryk på velfærdsbyen og velfærdssamfundet.

Forfatteren Jan Lundgren boede i Tensta. Som mange andre oplevede han Tensta som 'hotel'. Et sted man boede, mens man ventede på noget bedre... Lundgrens mor fra Kungholmens slumforhold troede derimod, "hun var kommet i himlen.

en mere stedsspecifik, kontekstforankret fornyelsesproces.

I artiklen anlægger jeg derfor et retroaktivt, kulturhistorisk perspektiv på byen. Fortid, nutid og fremtid ses som en treenighed, der tilsammen former historiefortællingen om velfærdsbyen og dermed forudsætningen for styrkelsen af boligområder, der i dag betegnes som udsatte. Med udgangspunkt i Stockholm/Sverige - primært casen Tensta fra Millionprogrammets tid - perspektiveret af København/Danmark vil jeg undersøge, hvordan velfærdsbyen blev planlagt, mistede kontrollen over sin egen fortælling og aktuelt forandres af forskellige aktører, der kæmper med narrativer om at genfortælle den i en tilstand af 'repræsentationskrise'.

Fra Planlagt Rum til Forhandlingsrum

Mens debatten om antighettoisering og kulturarv med udpegning af sorte og hvide pletter gløder herhjemme, har velfærdsbyen mistet kontrollen

over sin egen historiefortælling. Den planlagdes samtidig med New Towns verdensomspændende spredning efter Anden Verdenskrig. Planmetoderne lignede hinanden - selv blandt ideologisk og socialt modstridende samfundssystemer. På det narrative plan var forskellene dog tydelige, fordi de ville fortælle forskellige historier om fremtidig lykke farvet af politiske interesser: historiens klimaks i kommunismen, kapitalens frie spil, postkolonial selvstændighed eller i Skandinavien - velfærd for alle fra vugge til grav.

Planlæggere iscenesatte ikoner, der skulle forme beboeres tankesæt og formidle løfter om lykke defineret af klienter, politikere, developere, marketingeksperter, m.fl. Påvirket af lokale forhold og politiske kontekster blev de til historier: urbane miljøer, der afspejlede idealer om fællesskabets offentlige lykke.⁴ Dette kan betegnes som 'de planlagte fortællinger'.

Efter planernes implementering udviklede boligbyerne sig forskelligt, efterhånden som skiftende beboergrupper indtog dem. Ligesom byens form eller image kan man således miste kontrollen over dens planlagte 'master-fortælling'. Den planlagte by antager sin egen logik og skaber sine egne fortællinger påvirket af historiske forhold: kulturelle forandringer, politiske begivenheder, økonomiske omvæltninger, sociale forhold, kunstneriske produktioner, m.m. Dette kan vi kalde 'de uplanlagte fortællinger'.

I dag udgør historiefortælling MÅDEN at indlede byfornyelsesprojekter. Da byen imidlertid danner et dynamisk forhandlingsfelt findes utallige måder (eksperimentelle, officielle, subversive, kommercielle, etc.) til at konstruere og bruge fortællinger. I udsatte boligområder forhandles der således om, hvilket narrativ der skal være styrende fremover. Mange fortællinger eksisterer parallelt, men de omfavnes af en overordnet fortælling om forandring og forbedring.

Politikere og planlæggere stoled på, at masterplaner og social ingeniørkunst kunne forbedre levevilkår og opdrage folket til bedre, moderne mennesker.

Politik og Planer

Disse tre blokke - de oprindelige planlagte fortællinger, de efterfølgende uplanlagte fortællinger

og nutidens anvendelse af narrativer - ramme-sætter artiklen. De skandinaviske brødrehoved-stæder deler fællestræk. Politiske, arkitektoniske, demografiske, etc. aspekter, der har formet byen siden efterkrigstiden, er imidlertid mere radikale eller fremskredne *hinsidan*. Det fælles udgangspunkt i den (socialdemokratiske) modernistiske velfærdsby, men forskellige efterliv og problemløsning minder om, at mere end én fortælling om forstaden er mulig. Som sådan kan vi lære af svenskernes erfaringer med udsatte boligområder.

Socialdemokraterne havde hegemoni i Sverige (1932-1976). I Danmark var partiet også primus motor bag velfærdsbyens og velfærdsstatens op/udbygning, men magten betingedes anderledes af regeringskoalitioner og politiske kompromiser. På kommunalt plan har Stockholm ligesom København haft socialdemokratisk dominans. Politikere og planlæggere stoled på, at masterplaner og social ingeniørkunst kunne forbedre levevilkår og opdrage folket til bedre, moderne mennesker.

Sammenlignet med København blev Stockholm sent urbaniseret, men oplevede en rekordvækst proportional med nutidens Lagos og Shanghai. I mellemkrigsårene var bolignøden værre end herhjemme: Gennemsnitshuslejen det dobbelte af Københavns, fortætningsniveauet det dobbelte af Londons.⁵ Ligesom velfærdsmanifestet *FREMTIDENS DANMARK* (1945) ville opbygge "en ny og bedre verden" vha. planlægning, vægtede Sveriges folkhem derfor boligpolitikken med velfærdsbyen som velfærdssamfundets mikrokosmos.⁶

Hvor andre lande designede socialt boligbyggeri for lavindkomstgrupper, tegnede danske og svenske arkitekter almennyttige boliger, der med standardiseret komfort angiveligt tilfredsstillede alle hinsides identitetsskel som klasse, uddannelse og privatøkonomi.

Vällingby blev 'den svenske models' udstillingsvindue. Her boede Olof Palme med sin pionerfamilie, mens ABBA-medlemmet Benny Andersson debuterede i ungdomsklubben Tegelhögen.

Stockholm har vokseværk

Hvor Danmark var besat af Hitler-Tyskland undgik Stockholm Anden Verdenskrigs tilbageslag. Alligevel påvirkede efterkrigsårenes drastisk-optimistiske tabula rasa byplanlægning det neutrale Sverige. Ligesom Københavns Borgergadesanering blev historiske bykvarterer som Norrmalm ryddet og genopbygget i modernistisk stil. Under international bevågenhed spredtes satellitbyer som perler på en snor langs *Tunnelbanans* metronet, inspireret af Københavns Fingerplan (1947). Svenskerne kunne udbygge fingervisionen i alle retninger, mens danskerne begrænsedes af ben-spænd som ejerforhold og aldrig på samme måde kunne planlægge regionalt. 'ABC-byer' som Vällingby (indviet 1954), udformet i dialog med engelske New Town-planlæggere, tiltrak turister og

professionelle fra Øst som Vest som Le Corbusier med en ny livsstils samkøring af arbejdsliv, bolig og centrumsfaciliteter. Vällingby blev 'den svenske models' udstillingsvindue. Her boede Olof Palme med sin pionerfamilie, mens ABBA-medlemmet Benny Andersson debuterede i ungdomsklubben *Tegelhögen*.

I 1987 fik satellitbyen med dens unikke bycenter kulturarvstatus. I 2008 blev Vällingby Centrum relanceret som Vällingby City med sine 1950er-kuriøsiteter i behold. Sådanne kulturarvsforankrede fornyelsesprojekter, der tangerer Hvidovre Kulturarvskommune eller Albertslunds Syd 2020, kan imidlertid tælles på få hænder.

Selvom visse kvarterer i Vällingby har sociale problemer (synligt i den socialrealistiske vampyrfilm *Lad den Rette Komme Ind*) og befolkningstilvækst af nysvenskere, opfattes satellitbyen modsat mange New Towns, sjældent som sort eller hvid plet - snarere som periodens 'hvide får'. Alligevel løste planlægningssensationen ikke Stockholms bolignød, der stadig var desperat i starten af 1960erne. Økonomisk vækst og industrialiserede byggemetoder muliggjorde dog en mere pragmatisk-quantitativ problemløsning med Millionprogrammets sovjetagtige megaprojekt. Én million nye boliger opførtes (1965-1974) som monument over velfærdssamfundets effektivitet og sociale retfærdighedssans.

Millionprogrammet rummede flere projekter inden for samme vedtægtsramme fra nogle få hundrede boliger i mindre byer til hele satellitbyer. Developere belønnedes for at bygge over tusind identiske boliger på én gang. Mantraet var arki-

Førstvar naboskabet mellem svenskere og nysvenskere uproblematisk. Konflikterne begyndte ifølge Jan Lundgren, da andengenerations-børnene erfarede sig selv og forældrene som andenrangsborgere.

tektur tilpasset produktionen. Resultatet var standardboliger med moderne bekvemmeligheder på rigelige kvadratmeter. Selvom det indbefattede enfamiliehuse og lavere lejlighedskomplekser udgør højhuse i grids stereotypen på Millionprogram-bymiljøer, der er blevet symbol på udsatte boligområder i Sverige.

Hotel og Dinosaur

Miljonprogram-forstaden Tensta blev designet som 'båndby': et indre bånd med lave bygninger, et mellembånd med butikscentrum, station og institutioner omfavnet af et ydre bånd med boligblokke mod hovedindfaldsvejen. Målet var at skabe "en ny urbanitet" (*stadslighed*).

Koden til bolignødens afskaffelse blev knækket. Filmen knækkede dog undervejs. Pga. Stockholms astronomiske boligkø flyttede de første pionerer ind, få måneder efter det første spadestik var taget, november 1966. Fotografier af pionerer, der boede på en byggeplads, hvor 22 byggefirmaer arbejdede, én midlertidig buslinje, indkøb i barakker, ufærdige gangstier, legende børn mellem stil-ladser og kraner, forsinkede sociale institutioner

og *Tunnelbana* skandaliserede Tensta. Modsat Vällingbys *hype* og parallelle planlægning af infrastruktur og satellitbyens funktioner sortnede Tenstas image før indvielsen og blandedes med en generel "forstadskritik", der stigmatiserede satellitbyer og offergjorte beboerne. Ligesom andre New Towns har den aldrig overvundet det. Whistleblower var bogen *Rapport Tensta* (1970) med krigeriske overskrifter som "Fra plan til kaos" af journalister fra tabloidavisen *Expressen*.⁷ Medforfatteren Jan Lundgren boede i Tensta (1968-1978). Som mange andre oplevede han Tensta som 'hotel'. Et sted man boede, mens man ventede på noget bedre: et parcelhus, en bylejlighed, hjemvenden til fædrelandet, hvilket underbyggede Tenstas rygte som identitetsløs hvid plet. Lundgrens mor fra Kungholmens slum-forhold troede derimod, "hun var kommet i himlen."⁸

Samtidig fik billeder af Tenstas voksende indvandrerbefolkning *Dagens Nyheter* til i 1971 at skrive: "Tensta bliver en ghetto".⁹ Oppositionspolitikere anklagede Tensta som dinosaur fostret af utids-svarende socialdemokratisk politik. Siden har et kritikerkorps cementeret satellitbyens sorte-får-

ry: Fra uordentlighed, over lavstatus, misbrug og arbejdsløshed, til indvandring, kriminalitet og ghettoisering. Som historikeren Ingemar Johanson skriver:

"Inden for en kort periode blev Tensta et nationalt berømt begreb gennem massemedierne, og snart fremtrådte det som symbol på fejlslået byplanlægning i almindelighed og som et inhumant boligmiljø i særdeleshed...et monument i beton over 1960ernes boligangel."¹⁰

Samtidig organiserede beboerne sig i 'landsbyfællesskaber' (byalag), der lobbyede for manglende serviceydelse, bevaring af Järvafältets natur og mod flytning af et længe ventet gymnasium til Kista.

Udvidede muligheder gjorde folk mere kræsnere. Velfærd kunne indbefatte andet end komfortabel tryghed: boligen skulle afspejle identitet, ikke standardisering. Med den historiske borgerlige valgsejr (1976) liberaliseredes ejendomsmarkedet. Ligesom herhjemme overhalede suburbanisering og tæt-lav-byggeri industrialisering og masse-boliger. 'Ressourcestærke' Tensta-beboere realiserede parcelhus-drømmen, mens tomme lejelejligheder anvistes til folk uden kapital til at vælge adresse. Beboersammensætningen blev ubalanceret og kulturelle lag tilføjet på måder, planlæggerne aldrig havde forudset.

Ressourcesvage og indvandrere oversteg hurtigt befolkningsgennemsnittet. Først var naboskabet mellem svenskere og nysvenskere uproblematisk.

Konflikterne begyndte ifølge Jan Lundgren, da andengenerations-børnene erfarede sig selv og forældrene som andenrangsborgere:

”Politikere har aldrig virkelig forstået, hvilke problemer der opstår, når så mange indvandrere samles på et sted, og svenskerne pludselig opdager, at de er en minoritet. Det er grunden til racisme. Politikerne havde ingen klar idé om, hvad de skulle gøre for, at vi kunne trives sammen og have fordel af vores forskellige baggrunde.”¹¹

Lejligheder, garager, udlejningslokaler og kælderetager omprogrammeres til frisører, basarer, klubber, modersmålsskoler, m.m.

I dag gør over hundrede nationaliteter paradoksalt Tensta til en af Sveriges mest integrerede og segregerede områder. Hvor Vällingby kaldtes ”fremtidens by”, sås Tensta hurtigt som utidsvarende dinosaur og identitetsløst hotel, selvom intentionen var at blande forskellige mennesker for at opbygge et stabilt, konfliktløst samfund.

Katalog og Harlekinpasteller

Millionprogrambyggeriets svingende kvalitet nødvendiggjorde fornyelser inden for få årtier. I en artikel i *Byplan* (1990) beskriver næstformand i Hovedstadens Forskønnelse Michael Varming ROT-programmet (= Reparation, Ombygning, Tilbygning), der begyndende i 1984, må tilhøre Euro-

pas første fornyelsesindsatser i efterkrigstidens boligbyer: ”For os danskere har Sverige været et perfekt katalog over mulige fornyelser.”¹²

Denne og efterfølgende indsatser afspejler, hvorledes tiden ændrer præferencer og standarder. Efter modernismens og socialdemokratiets storhedstid blev indsatserne frembåret af skepsis over for efterkrigsplanlægningens sociale ingeniørkunst og topstyring.

Allerede i 1989 kritiserede den internationale byfornyelseskonference *Tensta-Stockholm-Sweden* ”behandling” udefra og top-down. Alternativt anbefaledes borgerinddragelse og aktivering af lokale kræfter indefra og bottom-up.

Men selvfølgelig er fysiske strukturer lettere at ændre end sociale, mentale eller diskursive strukturer. I 1994 lancerede Stockholm Kommune *Ytterstadssatsningen*, hvor arbejdsgrupper med beboere nedsattes for at bekæmpe social og etnisk segregation. Ved at følge det såkaldte *Interaktionsprojekts* kooperative retningslinjer genererede en idékonkurrence initiativer som

at opshine betonfacader med Harlekinpasteller. Bygninger fik overfrakker af nye materialer, mens kunstrådskonsulenter og lokale omstrukturerede gårdanlæg.

Fra 1998 øremærkede staten to millioner SEK til segregationsbekæmpelse ved at højne ansættelsesfrekvensen og uddannelsesstandarder blandt nysvenskere. Skønt nogle kritiserede *Storstadsatsningen* for uoprigtighed, opgraderede den lærerstyrken, jobcentre og fritidsaktiviteter. Forbedringerne virkede imidlertid som et tveægget sværd: nyansattes fraflytning = nye ’ressourcesvages’ indflytning.

Et kvart århundredes indsatser har - trods borgerinddragelse og gode intentioner - ikke brudt dette mønster. Alligevel viste en undersøgelse (2001-2002), at 80 procent af Tensta-beboerne var tilfredse med deres lejlighed, mens 60 procent værdsatte arkitekturen, befolkningen og området. Kritikpunkter indbefattede vedligeholdelse, hærværk, indkøbs- og serviceniveau - og det blakkede rys klæbrighed.¹³

Top-down og bottom-up forenes i ’indvandrerbutikker’, der fra sluthalvfjerdserne er gået fra midlertidighed til gradvis permanens med kommunens generøse fortolkning af lejeloven.

Centrum af Vällingby

Som modstrategi forsøger det områdeløft/kvarterløftagtige *Järvalyft* nu at 'løfte' Järvafältets fem Millionprogramforstæder – inklusive Tensta. Over ti år vil Stockholm Kommune investere 100 millioner SEK i en fornyelsesproces, der involverer en bred vifte af offentlige og private aktører:

"Det er Stockholm Kommunes opgave at gøre Järvafältet til en del af Stockholm, der er kendt for sin gode økonomiske og sociale udvikling. Et område, hvor mennesker og virksomheder ønsker at flytte til – og blive. Järvafältet skal også være en motor for vækst i hele Stockholm."¹⁴

Järvalyftet parrer således to positioner: 'planlæggeren', som kender svarene og 'søgeren', der opfatter problemløsning som trinvis opdagelsesproces. Top-down og bottom-up, arkitektur, integration, jobskabelse, attraktion af nye segmenter, etc. sammentænkes. Beboerne får angiveligt indflydelse på den fremtidige projektledelse, idet lokale grupper og virksomheder, kulturorganisationer, NGO'er, osv. delagtiggøres. Ved at navigere mellem forskellige indsatsområder og skalaer over et længere tidsspand sigter *Järvalyftet* dybere end farveglade facader.

Efter projektets vedtagelse (2007) dannede "visionsdokumentet" *Vision Järva 2030* grundlag for beboerforhandlinger (2008). Møder, fokusgrupper og udstillinger frembragte utallige synspunkter, men engagerede kun få lokale. Som projektleder Magnus Andersson forklarer, er det et spørgsmål om oversættelse på flere måder: "Det er altid en udfordring at engagere lokale. Især i et område med mange indvandrere med varierende sprogkundskaber og begrænset erfaring med svenske planlægningsprocesser, etc."¹⁵ I 2009-10 organi-

serede Svenska Bostäder "dialoguger" i forskellige kvarterer. Med fokus på konkrete spørgsmål og lokale aktiviteter kunne beboere diskutere med kommunalarbejdere for at få information og udveksle synspunkter.

Mens over 10.000 af Järvafältets ca. 60.000 beboere deltog i disse indledende processer med frugtbar idéudvikling skal forventningerne nu indfries. Fremtidsresultater er usikre - som altid i dialogbårne udviklingsprocesser er det lettere uigennemsigtigt, hvem der gør hvad hvornår med hvilken autoritet. Ét projekt er at omskabe noget af Järvafältets mægtige grønne areal – karakteristisk for efterkrigstidens zoneinddelte planlægning - til multireligiøs kirkegård som modstykke til Asplunds UNESCO-certificerede Skovkirkegård. På sigt forudser projektlederne, at Göteborg og Stockholm vil fortættes til urbant bælte, hvilket ville placere Stockholms satellitbyer yderst centralt.¹⁶

Græsrodder og Partnerskaber

Järvalyftet peger på muligheder hinsides myter om sorte og hvide pletter.

Parallelt med kommunale revitaliseringsindsatser mydrer fornyelser frem med rumlige tilegnelser, selvorganiserede aktiviteter og lokalt entreprenørskab. Lejligheder, garager, udlejningslokaler og kælderetager omprogrammeres til frisører, barsarer, klubber, modersmålskoler, m.m.

Top-down og bottom-up forenes i 'indvandrerbutikker', der fra sluthalvfjerdserne er gået fra midlertidighed til gradvis permanens med kommunens generøse fortolkning af lejeloven. Disse smuthuller for arbejdssøgende iværksættere er ligesom traditionsforankrede årlige begivenheder som Tensta Marked mødesteder for lokale og udefrakommende.

Mellem 2004-2007 bragte *Gringo Magazine's* lokalreportere historier om livet i Millionpro-

Billeder af Tensta optræder ikke i Stockholms brandingkampagne The Capital of Scandinavia, der skal tiltrække investorer og turister.

Ligesom Danmark er Sverige således rykket fra socialdemokratisk velfærdstænkning, homogenitet og kollektivistisk kultur mod mere borgerlig/neoliberal markedstænkning i et multikulturelt, individualiseret samfund.

gramforstæder, der var ukendte for mange. Som modbillede til medieklichéer om "ghettoens" parallelsamfund eller eksotisme nåede *Gringo* stockholmernes som sektion af gratisavisen *Metro*, distribueret i Tunnelbanens fysiske forbindelsesled mellem city og satellitby.

I 2006 arrangerede kommunen og lokale på baggrund af en beboeridé en boligudstilling i Tensta lig Malmös *Bo01*. *TenstaBo 06* undersøgte velfærdsbyens udfordringer og potentialer indefra gennem kulturaktiviteter, debatplatforme og nye lejlighedsprojekter (ombygninger, renoveringer, nybyggerier). Kulturarven fremelskedes vha. bymuseets rekonstruktion af en pionerlejlighed og opsætning af lokalhistoriske informationsskilte. Erfaringer opsamlet i en hvidbog udkom som antologi.

Efterfølgende oprettede en af udstillingsarrangørerne, den Tensta-baserede arkitekt Erik Stenberg, KTH Stockholm og Tensta Gymnasium et forberedende kursusforløb i byplanlægning med fokus på forstaden. Formålet er dels at mangfoldiggøre arkitektskolens indtag af kandidater, dels at skabe en lokal platform for at diskutere Milionprogrammets fremtid.¹⁷

Et andet eksempel på kultur som fornyelsesfyrtårn er Tensta Konsthall, der på beboerinitiativ indtog et forhenværende lagerrum i Tensta Centrum da Stockholm var europæisk kulturby i 1998. Efter stridigheder om kunsthallens formålserklæring - først som ramme om internationale samtidskunststillinger, dernæst som scene for borgerinddragende projekter og uddannelse - er et kom-

promis nået med ansættelsen af stjernekuratoren Maria Lind. Et signal om at barren sættes højt.

Med eksperimentets fejlmargin danner denne blanding af græsrodsinitiativer et potentiale af lokalt engagement og kreativitet. Alternative fortællinger om udsatte områder, der kan bygges videre på i partnerskaber mellem lokale ildsjæle og offentlige myndigheder. Kommunalansatte og Tensta Konsthall samarbejder f.eks. med NGO'en *Love Tensta*, oprettet af unge svensk-somalier. Hvor arbejdsformidlingen anviser jobs formidler denne 'håbsformidling' fremtidshåb for unge og deres *hood* gennem opsøgende brobyggerarbejde og fritidsaktiviteter, der supplerer det officielle velfærdssystem. Dialogen mellem NGOens 'lokale ambassadører', som kender (somaliske) sædvaner uden at bære bureaukratkasket, hjælper kommunen med at nå unge og deres forældre.

Disse multikulturelle fænomener og fortællinger mangfoldiggør stockholmsk bykultur. Ved at overskride modsætninger som top-down/bottom-up, lokal/global, svensk/nysvensk, planlagt/uplanlagt udvikles Tensta og andre New Towns hybride kultur i netværker og forhandlinger mellem græs-rødder og institutioner.

Multikultur og Grænser

Som skildret i Mobergs *Udvandrerne* emigrerede 20 procent af svenskerne til USA (1820-1930) – mange flere end herhjemme. I 1950'erne-60'erne garanterede en "kontrolleret indvandringsbølge"

fra Grækenland, Eksjugoslavien, etc. hænder til Sveriges industriboom. I 1970erne-1980erne bød Palmes aktivistisk-solidariske lederskab en "pludselig flygtningebølge" af libanesiske krigsflygtninge, chilenske Allende-tilhængere og sekulære iranere velkommen. I 1990erne-2000erne fulgte familiesammenføringer med disses slægtninge.¹⁸

Hvor dette migrationsmønster ligner Danmarks, hørte Sveriges grænser længe blandt Europas mest åbne. Pt. har næsten 20 procent af svenskerne indvandrerbaggrund – omtrent det dobbelte af herhjemme. Skønt segregationen kommer snigende er den mere udtalt i Stockholm, hvor Millionprogramforstæder næsten er blevet rene migrantområder. 86,5 procent af Tenstas befolkning har indvandrerbaggrund, mens tallet er 89,7 procent i Rinkeby med kælenavnet *Little Mogadishu* (2010) – betydeligt højere end f.eks. Tingbjerg eller Urbanplanen.¹⁹

Sådanne tal fik segregationsforskeren Johan Rådberg til at bruge metaforen "en tikkende bombe." Faren for at udvikle: "en by for de rige, en for de fattige, en by for en indfødt middelklasse, en for indvandrerne. Indtil for en generation siden var dette utænkeligt i *folkhemmets* Sverige."²⁰ Med sine 25 procent af boligmassen er Millionprogrammet følgelig blevet synonym med indvandring og udsatte boligområder.

Historien som Politisk Kampplads

Historisk var Sverige mere homogen, isoleret

og konsensussøgende end Danmark, ligesom det skandinaviske 'filantrop-ansvar' forpligtede mere. Internationalt berømt som *the Middle Way Country* efter Marquis Childs' 1936-klassiker, der inspirerede Roosevelts New Deal-politik. Mens Danmark valgte side opretholdt Sverige under Den Kolde Krig en kritisk Davids-position mellem supermagternes Goliater: medlem af FN og Nordisk Råd, men uden for Warszawa-pagten, NATO, EU og WTO.

Palmemordet, Jerntæppets kollaps, globalisering, m.m. bragte i midtfirserne Sverige i økonomisk og identitetsmæssig krise. Den socialdemokratiske svenske model mistede sit hegemoni og blev diskussionsobjekt. Nogle romantiserede *folkhemmets* 'guldalder' og forbandt modernitet, lighed og vækst med Socialdemokratiet. Andre mente, at ommøblering af den svenske model forfriskede med internationalisering og åbenhed efter isolation, stagnation og etpartistat-styre.²¹

Samtidig voksede arbejdsløsheden og segregationen. Som sverigeskortets sorte og hvide pletter stod Millionprogramforstæder befolket af indvandrere for skud op til det højrepopulistiske Ny Demokratis indtræden i Rigsdagen (1991), nynazismens fremmarch og den racistisk-motiverede Lasermand-snigskytte fra Vällingby bersærker gang. Hvor udlændingebatten forstummede med socialdemokraternes genvalg (1994), råbte Københavns Vestegnsborgmestre vagt i gevær overfor ghettoisering af Køgebugt-fingerens boligbyer – en debat, der skærpedes op til fol-

ketingsvalget, 2001. I begge lande er udfordringerne i udsatte boligområder dog øget igennem det seneste årti.

Hinsidan har man ikke reguleret beboersammensætningen efter ansættelsesforhold, indkomst, familiestørrelse, etc. som i Danmark, hvor Boligministeriet – grundlagt samtidig med Fingerplanen (1947) - sammenlagdes med det nyoprettede Integrationsministerium efter VKO-valgsejren, 2001. I 2010 entrerede nationalpopulisterne Sverigedemokraterna Rigsdagen uden at accepteres som samarbejdspartnere for Reinfeldts centrum-højrekoalition. Svenskerne har ikke som deres danske kolleger lanceret en ghettoplan. Vækst-raten vokser, men det samme gør segregationen.

Ifølge etnologen Per-Markku Ristilampi vanskeliggør Sveriges selvopfattelse som mere moderne og humanistisk end nabolandene løsningen af udsatte boligområders udfordringer. Svenskerne oplever krisen i Millionprogramforstæder, planlagt som gode boliger for alle, som en identitetskrise. Den svenske models verdensberømmelse som egalitær og tolerant besværer forholdet til steder med sociale problemer, der minder om, at segregation ikke blot findes i 'indvandrerghettoer', men overalt i Stockholm/Sverige.²²

Samtidig hævder geografen Lisbeth Söderqvist, at der er opstået en politisering af velfærdsbydiskursen, der påvirker, hvordan fornyelsesindsatser iværksættes og hvem, der ejer retten til

byen: Socialdemokratiske politikere og modernistiske planlægningsprincipper med deres ligheds- og tryghedstænkning ses som forhindringer for privat initiativ, økonomisk udvikling og "svenske værdier." Planlagte satellitbyer betragtes som ukreativ, uregerlig periferi overfor det historiske centrum iværksættende kreativitet.²³ Billeder af Tensta optræder ikke i Stockholms brandingkampagne *The Capital of Scandinavia*, der skal tiltrække investorer og turister.

Ligesom Danmark er Sverige således rykket fra socialdemokratisk velfærdstænkning, homogenitet og kollektivistisk kultur mod mere borgerlig/neoliberal markedstænkning i et multikulturelt, individualiseret samfund. I begge lande udgør velfærdsbyens forvandling til udsatte boligområder en kampplads, hvor velfærdsmodellens fremtidige udformning forhandles mellem flere interessenter end for få årtier siden.

Historien som Prisme

Som nævnt fastfryses udsatte boligområder i deres udvikling, når de bedømmes negativt som sorte pletter (ghettoer, parallelsamfund) og hvide pletter (historie- og identitetsløse ikke-steder), der måske lidt for bekvemt kan repræsentere og indeholde problemer, som også findes andetsteds: segregation, afindustrialisering, arbejdsløshed, identitets- og finanskrise etc. Efter at den skandinaviske velfærdsby, ligesom alverdens totalplanlagte New Towns, har mistet kontrollen over sin egen fortælling, kan det være svært at navigere i gråtonerne af mulige fortolkninger og prægninger (fysisk, mentalt, socialt, kulturelt etc.).

Beretningen ovenfor viser, hvordan historien udgør en uplanlagt joker, der altid-allerede griber ind i den planlagte bys orden på uforudsigelige måder. Millionprogramforstaden Tenstas rutsjetur imellem visionær velfærdsby, skuffet ghetto og beboet hjem minder om, hvordan byer muterer med menneskene, der lever og italesætter dem: narrativer, myter, image, livsstil, mentaliteter, rum, forestillinger, territorier, scenarier, diskurser, identiteter osv. I sin radikale anderledeshed kan historien inspirere en historiefortælling, der frembærer nye narrativer, som kan danne grobund for en mere kontekstforankret, stedsspecifik fornyelsesproces. Kortlægning af velfærdsbyens planlagte og uplanlagte narrativer samt den nutidige anvendelse af disse kan være løftestang for nye måder at gentænke byen generelt og især de udsatte boligområder som dynamisk forhandlingsfelt imellem fortid, nutid og fremtid.

Mulige strategier på vej mod en ny metode, der sammentænker bevaring og forandring, kunne således være: 1) At operere på det lokale og kvarterets mindre skala frem for at gentage modernisternes storskalaplaner. 2) At arbejde med det allerede eksisterende med fakta på jorden: at anskue velfærdsbyen som urban palimpsest, overlejret af kulturlag frem for ahistorisk tabula rasa fænomen. 3) At bruge historiefortælling strategisk: at anvende kommunikation af New Towns historie som alternativ til den kulturelle og sociale afstand til den byggede velfærdsby til at aktivere dens potentiale. 4) At integrere ind-

byggernes historier i et nyt inkluderende narrativ om kvarteret. 5) At arbejde mere med potentialer end problemer. 6) At arbejde med forandringer af mentale-diskursive rum såvel som transformation af arkitektoniske-fysiske rum. 7) At se det sociale og det fysiske som relation.

Som Karl Popper pointerede i *Historicismens Elendighed* (1957) kan planlæggere – herunder byplanlæggere – umuligt forudsige, hvordan planer udvikler sig efter, de har forladt tegnebrættet og bliver levet dagligdag. I forhold til velfærdsbyens forvandling til udsatte områder og velfærds-samfundets multikulturalisering og afindustrialisering må en af fremtidens planlægningsopgaver således være at (op)finde, hvordan man kan udforme en urban ramme, der såvel fysisk som mentalt er rummelig nok til at kunne præges og bebos i forskellighed. Her udgør historien og historiefortællingen - planlagt og uplanlagt - et inspirationslager af muligheder, modbilleder og fremtids-scenarier, der kan danne vækstbetingelser for en dybere forståelse af byen og dens beboere.

Fodnoter kan findes på

<http://byplanlab.dk/?q=node/445>

Om forfatteren

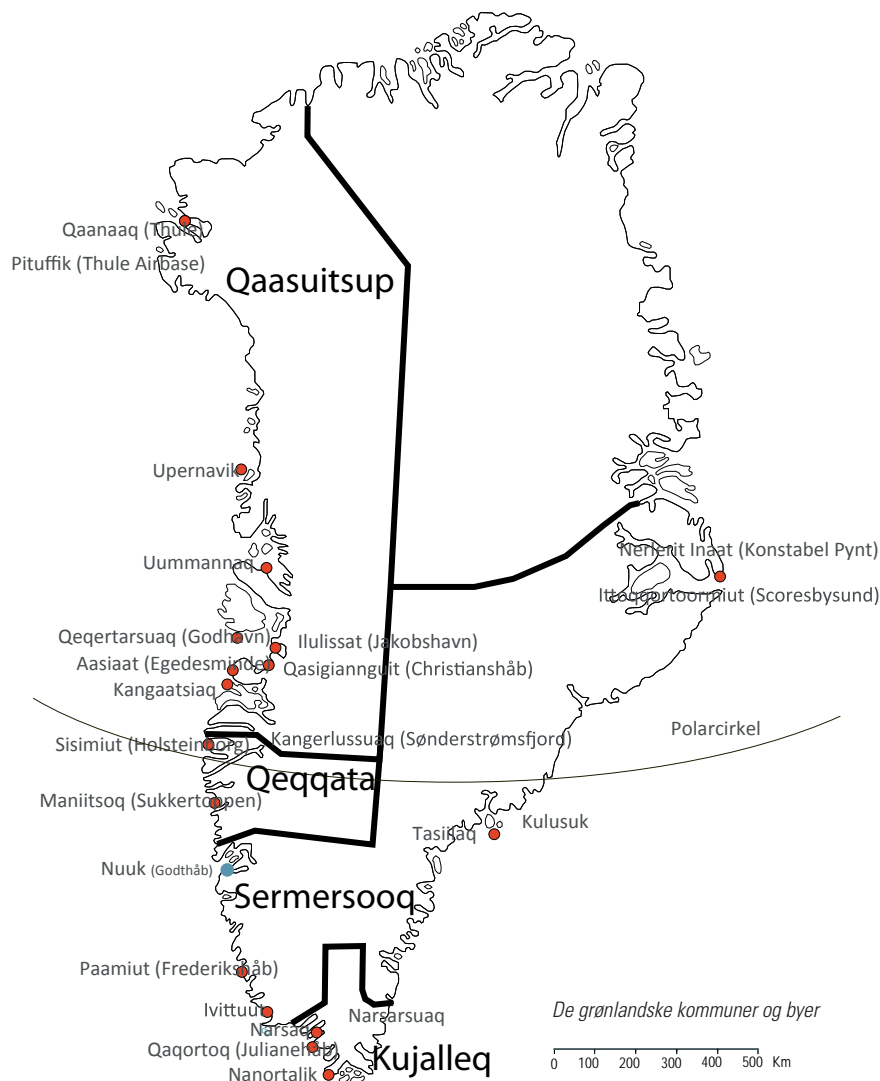
Signe Sophie Bøggild er Mag. art. i kunsthistorie, KU og MA i Visual Culture & Geographies, University of London, freelance researcher og skribent.

PLANLÆGNING I ET KÆMPE LILLE LAND

To danske planlægger i Grønland giver her Byplans læsere en opdatering om den aktuelle plan-dagsorden i landet.

Af Hanne Holm Andersen og Birger Lilja Kristoffersen

Kommunalreform i Grønland

Den 1. januar 2009 trådte en ny planlov i kraft i Grønland. Det skete i forbindelse med Grønlands strukturreform; en pendant til den danske strukturreform, men betingelserne i Grønland var meget forskellige fra dem i det lille land sydpå.

Grønlands tidligere 18 kommuner blev slået sammen til 4 storkommuner, og her er virkelig tale om dannelsen af storkommuner. Den største og

nordligste af dem hævdes at være verdens arealmæssigt største kommune og har det flotte navn Qaasuitsup Kommunia, som betyder "Stedet med polarmørke". Qaasuitsup Kommune er på i alt 660.000 km² med 18.243 indbyggere (2008). Kommunens areal er 15 gange så stort som Danmark. I Qaasuitsup Kommunia er der ca. 1.600 km mellem den nordligste (Qaanaaq) og den sydligste by (Kangaatsiaq), og byernes livsgrundlag er meget forskellige, hvor det spænder fra fangerlivet i

Qaanaaq (Thule), vandkraftanlæg ved Ilulissat til offshore olieeftersforskning ved Aasiaat.

Den mindste af kommunerne ligger i syd og har navnet Kommune Kujalleq, som betyder "Syd-kommunen". Kommune Kujalleq har et areal på ca. 50.000 km², altså blot lidt større end Danmark, men rummer kun knap 8.000 indbyggere! Kommunen ligger på samme breddegrad som Oslo, og klimaet er derfor meget mildt med mulighed for landbrug (fåreavl) og grønsagsdyrkning .

En egentlig evaluering af reformen har ikke fundet sted endnu. Vores umiddelbare vurdering er, at reformen generelt har højnet planlægnings-niveauet ved, at mange af de helt små kommuner nu har fået "andel" i en planlægningsafdeling. Til gengæld har de få planlæggere fået en enorm opgave med at opbygge et ensartet plangrundlag for de nye storkommuner.

Grønlands nye planlov

Tilbage til ændringen af planloven – "Lov om arealanvendelse og Planlægning". Motiveringen for kommunesammenlægningen var at gøre kommunerne stærkere og i stand til bedre at løse flere opgaver. En væsentlig ændring i planloven var derfor at udlægge administration af og planlægning af "det åbne land" fra Grønlands Selvstyre til kommunerne. Det siger sig selv, at "det åbne land" i Grønland er en "stor mundfuld", så her har planlæggerne fået en stor ny opgave.

Selvom det åbne land i Grønland er stort, så er kampen om arealerne intensiveret de seneste år: mineselskaberne ønsker eneret (koncessioner), turisterhvervet ønsker uspolet natur, jægerne ønsker jagtmarker osv.

Lokalplanen er død og begravet

En anden væsentlig ændring er kommet under overskriften "Forenkling". I det grønlandske plansystem er lokalplanniveauet nu afskaffet. Til gengæld er kommuneplanen blevet udvidet med begrebet "detaljerede bestemmelser". Det vil i praksis sige, at kommuneplanen skal rumme alle de regulerende bestemmelser, som tidligere lå i lokalplanerne. I første omgang er vi nok mange planlæggere, der blot vil "lokalplanlægge" som hidtil, blot ikklædt kommuneplanens detaljerede bestemmelser. Om det på længere sigt kan føre til en forenkling i planarbejdet, må tiden vise. Vi (forfatterne) vil gerne være med til at udvikle en ny plantradition, der passer bedre til dette lille store samfund

Digitale kommuneplaner

Kommunerne arbejder alle med en ny kommuneplan, hvor planforslaget skal foreligge inden udgangen af 2011.

Som nævnt i indledningen er de store afstande i Grønland en kæmpe udfordring for plansystemet. Derfor har det været oplagt for os planlæggere at se på mulighederne i en digitalisering af planlægningen således, at planlægningen i højere grad bliver netbaseret.

Derfor har planlæggerne i de fire kommuner sammen med KANUKOKA (svarer til KL), sat sig sammen (ikke bogstaveligt, men via satellit, radiokæde og søkabel!), og udviklet et fælles koncept for digitale kommuneplaner i Grønland.

Vi har i første omgang lavet et fælles indkøb af

en softwareplatform, til brug for de 4 individuelle kommuneplaner. Kommunerne har i fællesskab nedsat en projektgruppe, hvor vi har afholdt kurser i anvendelsen af platformen, ligesom vi i dagligdagen hjælper hinanden i de fire kommuner. For offentligheden og brugerne betyder det også, at de fire kommuneplanhjemmesider kommer til at fungere nogenlunde ens således, at brugeren nemt kan orientere sig i de fire kommuner.

Plannetværket i Grønland – PiG!

I dette kæmpestore land med de meget få planlæggere, er det vanskeligt at opbygge et fysisk tæt fagligt miljø. På det kollegiale plan har vi i Grønland, tvunget af omstændighederne, længe anvendt digital kommunikation. Denne kommunikation har vi nyligt udbygget med et formaliseret netværk - "Plannetværket i Grønland" (PiG), hvor vi på faste månedlige telefonmøder holder den faglige debat i gang. Men vi ses heldigvis også rigtigt "face to face" mindst én gang om året, når der afholdes grønlandske plandage. Det foregår hvert andet år i hovedstaden Nuuk og hvert andet år på skift i de øvrige 3 kommuner .

Kort rids af de væsentligste aktuelle plan-spørgsmål

Fra offentligt til privat boligbyggeri

Over 80 % af den grønlandske boligmasse er offentligt ejet med en nogenlunde ligelig fordeling mellem Selvstyret og kommunerne. Der er dog et stærkt politisk ønske fra alle partierne om at få ændret på dette. Der er f.eks. for et par år siden indført en ordning, der kaldes "fra lejer til ejer".

Det betyder, at man efter at have boet til leje i mindst to år kan købe sin lejebolig på favorable vilkår. Der er også etableret meget fordelagtige finansieringsformer for privat boligbyggeri, en såkaldt "10-40-50-ordning", hvorefter man ved at præstere 10 % i udbetaling kan få 40 % som rente- og afdragsfri lån af Selvstyre/Kommune og de sidste 50 % som realkredit. Ordningen er dog begrænset til kun at gælde de 4 største byer, hvor kreditforeningerne vil yde lån. Der findes også ordninger, hvor det offentlige yder tilskud til renoivering af de private boliger .

Det offentlige spiller således en stor rolle på boligområdet. Det betyder også, at standardløsninger i form af nøglefærdige ens projekter spredes ud på hele kysten. Sidste skud på stammen er det såkaldte "familiehus". Det er en idé, som er fostret i Selvstyret, hvor hensigten er at bygge huse, der kan rumme flere generationer under samme tag, typisk med 4 lejligheder: en familiebolig til forældre med mindre børn, en ældrebolig til bedsteforældrene og et på små ungdomsboliger til de unge under uddannelse. Hvordan og om det kan fungere, kan vi berette om, om nogle år. Lige nu er de første huse under projektering i Aasiaat og i Nanortalik.

Fra fanger til borebisse

Grønland er lige nu i en kolossal erhvervsmæssig omstillingsproces. De traditionelle erhverv fiskeri og fangst er på retur, og nye muligheder åbner sig inden for olieeftersøgning, minedrift og turisme. Det stiller store krav til omstilling af arbejdsstyrken og dermed primært til uddannelsessystemet.

Bygderne i Nordgrønland ligger meget isoleret. Bygden Kullorsuaq er det grønlandske ord for "Djævlens tommelfinger", fordi den ligger langt væk fra alt. Foto: Hanne Holm

Uddannelse er således det helt store indsatsområde i dag.

Omstillingen stiller også store krav til den fysiske planlægning. Mineprojekterne er ofte lokaliseret "langt ude" og forudsætter, at infrastrukturen udvikles på en ny måde. Mange af projekterne er også meget arbejdskrafttunge og kræver derfor boliger til flere hundrede mennesker. I flere af projekterne er det også forudsat, at en stor del af arbejdskraften, i hvert tilfælde i anlægsfasen, er udefrakommende. Heraf opstår debatten om, at de udefra kommende skal integreres i de eksisterende byer eller huses i camps "langt ude".

Udkanten er rigtig langt ude

Udkantsområderne er også på dagsordenen i Grønland, som det er tilfældet i Danmark. Heroppe er vilkårene for "udkanten" dog noget skrappere. Bygderne, Grønlands landsbyer, ligger ofte meget isoleret og kan ikke hægte sig på en nærliggende vækst by. Erhvervsgrundlaget her har udelukkende været fiskeri og fangst, som er på retur. Selv om der er en del iværksætterier og mange ideer til udviklingsprojekter, så er det meget vanskeligt at overvinde de barrierer, som de store afstande udgør.

Fraflytningen fra bygderne betyder også, at meget af serviceforsyningen er truet. For eksempel

bliver det vanskeligt at opretholde veldrevne skoler med elevtal på 10-20 elever. Der findes i dag bygdeskoler med 2-3 elever og en lærer – det er en udfordring!

Vareforsyningen i bygderne, som drives af det selvstyrejede Pilersuisoq, har også en udfordring i at drive en dagligvarebutik for helt ned til 20 husstande.

Mange økonomer, sociologer, planlæggere og andre eksperter har mange gange afskrevet bygderne og foreslået, at bygdebefolkningen skulle flyttes til byerne. Men den politiske realitet og de mennesker, som holder af bygdelivet har foreløbigt forhindret ethvert forsøg på at nedlægge bygderne. Derfor har planlæggerne fortsat en stor opgave i at forholde sig til infrastrukturen i et meget spredt bymønster.

En udfordring for livet!

At være planlægger i Grønland er "en udfordring for livet!". Som vi håber, at det fremgår af artiklen, er der masser af spændende planlægningsmæssige udfordringer i Grønland og et fagligt miljø, der er stimulerende – så tøv ikke med at tage udfordringerne op og prøv kræfter med det arktiske ...

Om forfatterne

Hanne Holm Andersen, arkitekt maa, har i de sidste 12 år arbejdet i flere grønlandske kommuner, pt. som planlægger i Qaasuitsup Kommunia – bosiddende i Ilulissat.

Birger Lilja Kristoffersen, arkitekt maa, har i de sidste 5 år arbejdet med planlægning og arealadministration i Kommune Kujalleq – med base i Qaqortoq.

BIG CITIES - QUIET PLACES

Big Cities - Quiet Places is an ongoing Con Amore project by senior urban planner, architect maa Hanne Nielsen. Over the past 6 months parts of the project have been subjected to discussions and collaboration in a team of professionals:

Af Hanne Nielsen

By describing qualities, we may cultivate our planning instruments and thereby contribute to the development of sustainable cities in balance.

An immaterial benchmark study

Funded by the Danish Art Foundation and the 2010 program on Visiting Architects, a team of practitioners from Amsterdam, Copenhagen, Paris and Damascus over the past 6 months have joined in search of new insights, relating to the topic of big cities and quiet places.

On a global scale focus has been placed on qualities like environmental sustainability and reduction of CO2, as well as social and cultural sustainability, but rarely have efforts been directed towards exploring the energy of cities and their immaterial qualities. There is a strong focus on climate change and renewable energy, but what about the quality of city life and our inner climate and energy?

Workshop Cph | starting point

During a 2 day workshop in November 2010 the team discussed the topic on sustainability, balance and quietness, relating to urban planning and design. Questioning whether sustainable development can be established with a pragmatic approach that primarily focuses on land use, spe-

cifications on function and climate adaptation? Or whether can we become better at understanding the essence of the city, it's flows and rhythms and the exchange between material and immaterial energies and qualities..? Become better at understanding why some locations and urban contexts seem uplifting and stimulating, holding healing qualities while others don't - and how we can create those that do?

Starting point for the discussion was the 2007 marker, indicating an important turning point, as most people now live in urban or suburban areas rather than rural.

A turning point that calls for new visions on urban planning and city management.

Paris, Amsterdam, Cph and Damascus

Perceiving cities like conglomerations of flows and energies we may realize that atmosphere, experiences, emotions, relationships - qualities and connections that can't be measured and weighed, that are difficult to describe and not directly identifiable - also contributes to the city's energy and character. Looking at architecture, atmosphere and ambience, dynamics, flows and rhythms in Paris, Amsterdam, Copenhagen and Damascus we have been discussing the nature of immaterial qualities, and how the concept of

big cities and quiet places may contribute to new visions for urban life and sustainability.

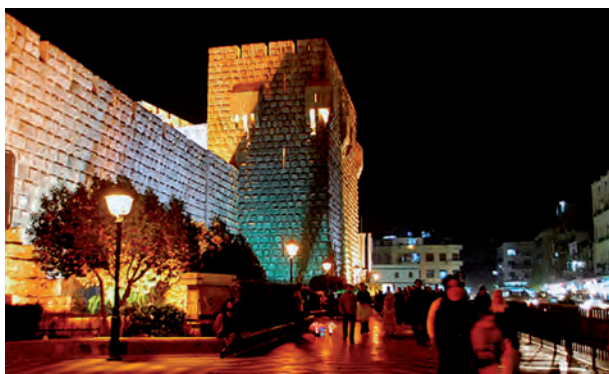
Looking for new energy sources we may also want to take immaterial energy into account.

Silence and balance

City as landscape

Imagine.. if cities were like nature, where nothing is wasted but transformed and transcended. If cities were like lush plantings and structures, multicultural and diverse.. where neighborhoods were rich with groves and clearings, open plains and friendly meadows and cityscapes were like canyons and mixed forests, hills and valleys... Where traffic flowed like meandering rivers and streams, and sounds and season would mirror one and another in rich, stimulating soundscapes. Where sounds of the city would call everything back to a state of balance like a cacophony in the sunset - like an orchestra tuning instruments, aligning with every single part of creation, honoring our spiritual essence - outside of the church, mosque, temple and spiritual practices and rituals. Imagine a city providing the same stimulating and healing qualities like those we find in nature, inviting us back home to our inner stillness and fullness of who we are.

Hanne Nielsen

Damascus Citadel

Healing architecture within the tradition of modern architecture and stimulating landscapes, address the interaction between health and environment, while international research points at the relation between city structure and stress disorders, indicating a need for a better understanding between the two fields.

Guidebooks like 'Stil Amsterdam', 'Stilteplekken Amsterdam', 'Paris au Calme', 'Ou trouver le calme à Paris' also address the need for quiet places, just like EU points out indicators, according to which quiet places are recreational city zones where noise level does not rise above 55 dBA.

But silence though, is not just a question of noise reduction or no sound at all, but rather a question of balance and the nature of sound. Sound adds to our understanding of the physical environment and perception of space, while absence of sound leaves us in a physical and emotional vacuum. Sound is an important component in the universe, that relates us to rhythms, to nature, to life, to our inner being and cities are filled with sound. While harmonious sounds, dynamics and flows may attune us to our own silence, disharmonious

sounds become disturbing noise, that may cause energy flow and exchange to stagnate and leave blockages in buildings and people.

Quiet places may be experienced differently from one person to the next, and what may be experienced as positive stimuli by one, may be experienced negatively by another. The experience of balance though, remains characteristic by inviting us back to our inner silence and harmony within ourselves and our surroundings -

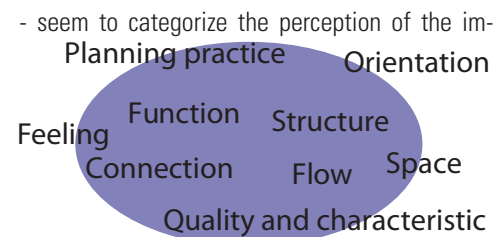
- whether it is Christiansborg Riding Ground with its beautiful and harmonious proportions where rich, heavy soil and the full moon seems to open a doorway that make us feel one with heaven and earth ... or the tapis roulant in the Paris metro where the motion of the walkway, the flow of people and the classical music in the headphones lift us out of the moment and the limitations of the space to a greater connection with everything in the middle of the hustle and bustle of the city.. or OBA that mirrors the multicultural, dynamic and diverse culture and dialogue of Amsterdam in an abundance of texture and attention to detail ...or the citadel in Damascus where sounds from

the jazz concert and the minaret calling weave with sounds of the city, merging with flows of universal consciousness and insight - quiet places add a balance and harmony that allow us to access our inner wisdom.

Stepping up to the call for new visions on urban life and city management.

Workshop Cph | present & debate

Introduced by a series of presentations from the four cities, we explored the immaterial qualities and characteristics, quickly concluding their importance. Keywords like -

immaterial qualities and the concept of energy?

As human beings we are continually evolving and expanding, exceeding the boundaries that define us as human beings. We seem to become increasingly sensitive to the environment, as does the environment to us, and a broader understanding of the concept of energy and dimensionality may assist us in addressing our ever expanding world.

Just like quantum physicists and other visionaries, indicating expansion beyond a 3D based reality into a much more MD based reality, we see the potential for urban planning and development. Embracing a broader reality may just inspire to understand why some locations and urban contexts seem uplifting and stimulating, while others don't - and how we may create those that do. Attempting to create new tools for embracing

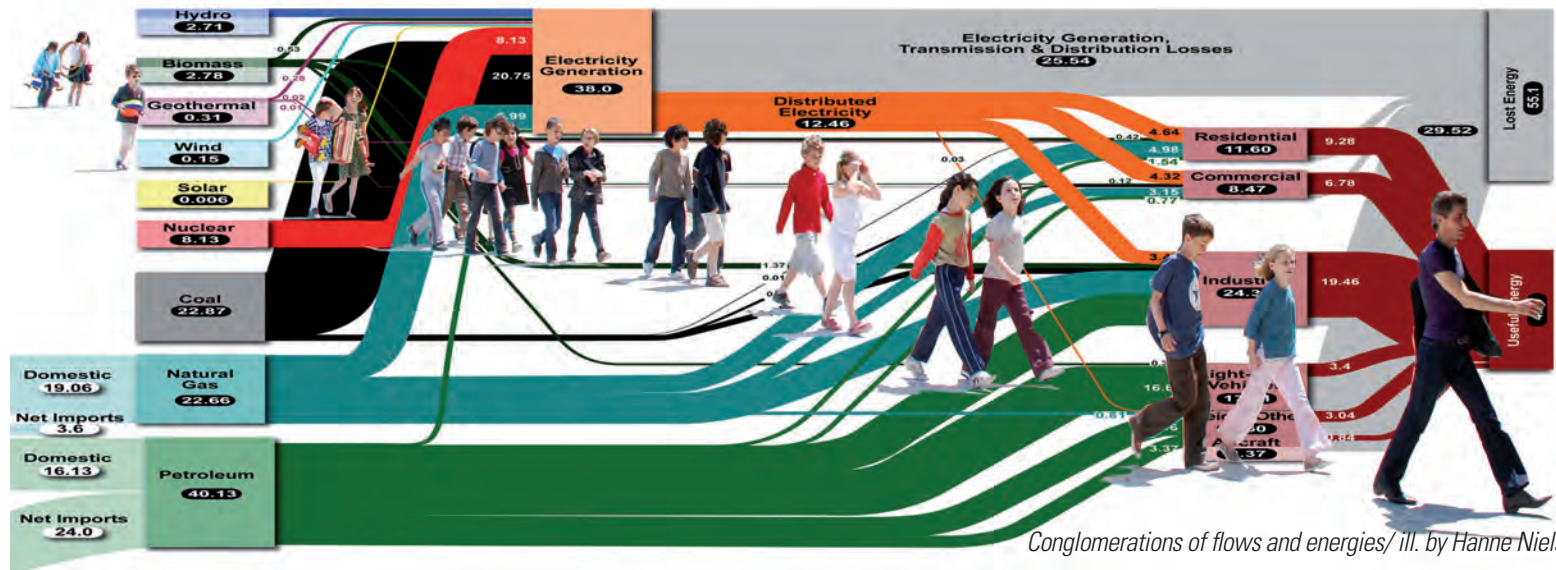
these qualities, we worked on a 'one language glossary', combining 3D and MD concepts, adding more dimensions to keywords and their related qualities and characteristics. The idea behind the glossary is to further inspire guidelines and recommendations, addressing material and immaterial qualities alike, as well as planning instruments.

Editorial Amsterdam | finish line

Being a work in progress we put the glossary to the test during a one-and-a-half day editorial meeting in Amsterdam on January 2011. Having debated the immaterial qualities and their relation to the physical environment we set off to Zuidas - one of the cities high profile projects, a so called 'top locatie' where 270 hectares over the coming years will be converted into a new urban centre, devoted to international commerce and

MD

The night is warm and dark, and the sound from the minaret calling and the church bells ringing blend with the experience of the physical structure. The multifaceted soundscape reflects the culture and gives life to the riches of the Citadel, where familiar sounds blend with unfamiliar - like the minaret calling to prayer just after the last note of the jazz concert has played, still vibrating and sounding in the walls of the old city. . and in us. The authenticity of the place, the ancient history and the beautiful setting.. connecting to the richness of the soundscape we can merge with the structures and the energy of the place, merge with our inner soundscapes, melting the walls to find that we are all One. One with everyone and everything around us in a eternal, timeless Now...

Conglomerations of flows and energies/ ill. by Hanne Nielsen

knowledge development as well as housing, providing a 'home from home' for the expat community.

Situated around what will be the future international station, Station Zuid, the area connects the existing residential areas Amsterdam Zuid and Buitenveldert, north and south of the A10 highway. Together with the seaport of Rotterdam and Amsterdam's international airport at Schiphol, Zuidas aims at becoming yet another port. A 'brainport'.

Keeping in mind that cutting edge research has just discovered new connections between the brain and the heart, we went looking for the Spirit of Place, while asking what is the 'Spirit of Place' in Zuidas?

Zuidas in MD

[Sky framing] .. the minute we found ourselves at the square we looked to the sky, following the vertical aesthetics of the surrounding towers. Gazing at the clouds we felt the spaciousness of the place that seems almost too abundant.. plenty of room for one's [energy field] to expand, but no real welcoming articulation to greet it or tactility to dialogue with. But quiet.. almost too quiet with no buzzing sounds or sensations from business and money making, nor voices from [forgotten networks].. turning the continuous passing of trains and traffic into a comforting, guiding element, anchoring one in space.

We passed through the area and under the infrastructure while reflecting upon the fact that Zuidas, the brainport, was planned long before the cutting edge research acknowledging the

Walking barefoot - a new remit?

Paris is its people. But what are the qualities that make up the spatial genius loci of the city? One answer is the way the Parisian urban fabric integrates with its geomorphology and historic sedimentation in a [landscape pattern] that reveals the Seine valley. The city's layout can be physically (by walking) and mentally embraced in all its diversity. It's a city of places, of atmospheres. Do these things help to explain why we feel AT ONE with a city, why we feel THERE and PART OF IT?

Functional thinking in planning, globalized city-models, and current standard-lead sustainable development approaches work against the genius loci. Intensive redevelopment on top of transport infrastructure as well as car-oriented suburban sprawl, backed by abstract computer-lead design, can also lead to generic and artificial modern worlds in which humans lose their bearings.

More than ever, in the post-Kyoto (and post-Dubai!) metropolis, there is a need for sensitive planning & design and people-oriented unplanning. Cities are human living organisms, so new profiles (environmental psychologists, socio-historians, artists...) are needed to help citizens, politicians, planners or developers reveal the poetry of space.

We must invent urban spaces with no functional uses, open to free and unexpected uses. We need to balance stimulating urban places with [unwinding] places. We need to reveal the strong spiritual connections, that link us to our cities. Walking upright and [barefoot on the sacred earth] is a structural feature of human experience:

allowing people to fulfill this aspiration in our cities could be a new remit for planners and designers. Also read about the project in Les Cahiers www.iaurif.org.

Paul Lecroart

brain as a brain-heart organ - and we entered the Zuid Plein that connects Berlagel Plan Zuid to the Zuidas, when suddenly the area made a lot more sense!

Bicycles, commercials, lights, towers, dimensions, materials, landscaping and people.. it suddenly had a vibrancy and energizing quality, inviting us to dive into the abundance of flows and dynamics, that seemed so absent, when we started out. Leaving the area we felt stimulated from the [soundscape] and energized from the multitude of functions, structures and flows, having

glimpsed the Spirit of Place in Zuidas.

Zuidas in numbers

Before long, Zuidas will welcome over 200.000 people every day, including 25.000 permanent residents, 80.000 employees and 30.000 students. Some thirty thousand people already work in the district and with Schiphol airport a mere six minutes away by train, the entire world is on the doorstep. Around six million people live within an hour's journey time of Zuidas, by car, cycle, public transport, air or on foot. Zuidas will soon have a major railway station and transport hub serving

Sensation of space - Canal Saint Martin, Paris and Zuidas sky framing / photos by Paul Lecroart

over 250.000 passengers a day. With its direct connection to Schiphol Amsterdam Airport, the High-Speed Link to Brussels, the Thalys service to Paris, and the ICE train to Cologne and Berlin, Zuidas will be Amsterdam's international station.

Glossary

[Sky framing] sculpturing of urban spaces by buildings, vegetation or other elements that make them suitable for human use. Creating a sense of visual scale, intimacy, stimulation etc is important for people living in cities, just as connection with the sky, light and darkness. Lack of good urban sky design in many public spaces (where the sky-frame is only the adding up of unrelated pieces of architecture or infrastructure) contributes to explain why people don't want to stay in some places.

[Energy field] the immaterial, non visible dimensions of a being or an object of which some are recognized as electromagnetic and some uncharacterized. The energy field conveys information internally throughout the organism, as well as externally in relation to the surrounding environment and is central to integration and balance.

[Forgotten network] connection that is no longer

in use, maybe partly gone, but still has an energy footprint that can be traced and used for other purposes.

[Soundscape] - the collective sound image of audible as well as non audible sound, stimulating as well as disturbing, natural as well as digital or mechanic.

For the full glossary and further reading on the project go to www.bcqp.dk

Om forfatteren

Hanne Wiemann Nielsen er arkitekt maa og byplanlægger, og arbejder som byplankonsulent. Hanne har gennem flere år beskæftiget sig med koblingen mellem urbane landskaber og byens mere immaterielle kvaliteter.

Vision

Quiet places can be defined by culture, are dependent on urban traditions and construction, urban life and debate, but are primarily characterized by a vast number of universal and immaterial qualities. Enhanced by cultural, aesthetic and architectural qualities, quiet places may present healing and stimulating qualities like the ones we find in nature.

Urban qualities pay back themselves

The urban planning approach, based on the added value of urban qualities, is from a social and economic perspective very relevant. Why? Because urban qualities pay back themselves eventually. Pay back in the sense of increased value of real estate and propriety, but also in the sense of employment e.g.

It is widely accepted that the knowledge-based economy strongly favours intensive, functionally mixed urban areas. Urban areas must speak to our imagination and incorporate particular qualities for the creative knowledge-based economy to flourish. These qualities are not always easy to communicate by words, but are identifiable and recognisable.

Amsterdam, like no other city in the Netherlands, attracts creative knowledge based companies. Not only due to the favourable position of the nearby airport, Schiphol, and other ports in the region, but mostly due to an abundance of places and buildings of a certain character and atmosphere in combination with an open and tolerant urban culture.

Where earlier on the creative economy would generate from residential areas such as the Jordaan and Amsterdam Zuid, these days also suburban areas, situated further from the city centre are being urbanized. These are for example old port areas or industrial areas with an authentic atmosphere intact. Urban designers and town planners in Amsterdam keep track of these urban developments and try to stimulate them as much as possible in order to preserve the authenticity of the locations, while at the same time creating room for new qualities and developments.

Arjan Snellenberg

Sensation of Everyday Life

Coming from the busy centre of Amsterdam, biking through the Cruquius (an industrial area to be transformed into 'living, working and culture') I see only dull sheds, lining the street. All of a sudden a view of silos is revealed. Intrigued by the appearance I go further and discover a sensation of space: light, water, the cloudy sky and endless sights! Here the [nothingness] makes me experience a feeling of relief. I'm taking a break from all the impulses of a Big City. For a moment my head is empty and I [fall into myself]. Having all senses alert again I head to the silos. Remaining structures that make me wonder what used to happen in the past. I see traces of piers, a railroad track and sense the presens of [forgotten network]s.

I discover a doorway, and opening the heavy door I understand why children want to play at forbidden places! Inside a new sensation is waiting: beautiful rays of light, coming from a small opening in the top of the silo. Moving outside the exploring goes on. The silo is to be entered in more ways; I climb up the fragile stairs and walk on top of the silos from one to the other. Here I get a view of the typical new build Amsterdam housing at the opposite waterfront. I'm getting in touch with the everyday life again but the [magic] stays on.

I really hope that the future developer of the Cruquius will value this place. A Quiet Place that, without even wanting to, contains the Sensation of Everyday Life.

Glossary as Glue / postscript

I expect that a discussion about values of urban life will unfold easily inspired by a glossary, similar to the one we started in our workshops. The priorities to be made will follow as a logic consequence of the awareness of both material and immaterial qualities. The future urban plans and designs can be made based on a new perspective. The future questions for the urban space will relate to what one wants to gain in atmosphere, energy, flow, connection, [anchoring] and manner of incompleteness.

The glossary can be an instrument for bringing different cultures, disciplines and scales within the urban planning together: A Glossary as Glue. Also read about the project in Blauwe Kamer www.blauwekamer.nl

Anne Mette van Lieshout

The unexpected makes happy

The extra value from the unexpected and surprising can oftentimes create much more happiness than the 'perfect place'. This is where we find a place for thoughts to soar and room for smiles to flash. The Danish author and scientific journalist, Thor Nørtranders, describes how - when people experience the unexpected - they produce the 'happiness stimulant', dopamine. Such evidence based knowledge can also be used in urban planning, so that we - in our efforts of measuring and improving efficiency in every aspect - may also give room for the non definable, non measurable and inefficient. Give value to quality instead of quantity, like is the case with the water basin by the Thorvaldsen Museum in Copenhagen.

Dorthe Brogård

Zuidas sky framing / photo by Paul Lecroart